

Jaargang 12 Oktober 2004 Nummer 6

Facta

Niño mapuche de Lago Budi

DE EENWORDING VAN CHILI

Regeren op basis van angst
De relatie tussen onderzoek en beleid
Breedbeeld wetenschap

- 2 Feiten
- 4 De relatie tussen onderzoek en beleid: 'Een gesprek tussen twee doven' - Kurt De Wit
- 7 Column: Liberalisme op de tweesprong- Andries Hoogerwerf
- 8 Breedbeeld wetenschap : Een kritisch pleidooi voor modernisering binnen de sociale wetenschappen- Anne Bakker
- 11 De deugd van depolitisering : WRR sluit project waarden en normen af - Michiel Beker

4

Waarvoor dient al dat onderzoek?

Dat was de centrale vraag op de vierde van een reeks studiedagen over migratie, georganiseerd door het Belgische Federaal Wetenschapsbeleid. In hoeverre levert sociaal-wetenschappelijk onderzoek naar migratie een bijdrage aan het beleid dat op dit domein gevoerd wordt? In het algemeen veel, maar in concreto weinig, zo lijkt de conclusie.

Breedbeeld wetenschap

Coyan Tromp schreef het proefschrift *Breedbeeld wetenschap : een kritisch-reflexief onderzoeksmodel gebaseerd op een breed rationaliteitsbegrip*. Met haar onderzoeksmodel wil zij de kloof overbruggen tussen de inzichten die zijn opgedaan binnen de wetenschapsfilosofie en de praktijk van sociale wetenschappen.

8

- 12 De eenwording van Chili - Pieter van Dijk
- 17 Een internationaal symposium ter ere van Paul Lazarsfeld - Bart Goeminne
- 18 Sophie Body-Gendrot : Regeren op basis van angst -
De reactie op onrust en onveiligheid in de grote steden - Talja Blokland

12e jaargang, nr. 6, oktober 2004

Facta - sociaal-wetenschappelijk magazine is een uitgave van SISWO/Instituut voor Maatschappijwetenschappen en Koninklijke Van Gorcum. Facta verschijnt acht keer per jaar.

Redactie

Plantage Muidergracht 4, 1018 TV Amsterdam, tel. 020 5270663, fax 020 6229430, e-mail: facta@siswo.uva.nl

Voor België: Kurt De Wit, tel. 016 323207, e-mail: Kurt.DeWit@soc.kuleuven.ac.be

Hoofdredactie: Henk Jansen. Redactiesecretariaat: Marja Harms

Redactie: Michiel Beker, Talja Blokland, Liset van Dijk, Marlies Eijnsink, Marloes Janson, Esther van der Meer, Jan Nekkers, Sara Rubbens, José van Santen, Sue-Yen Tjong, Martijn Wit.

Medewerkers

René Gabriëls, Andries Hoogerwerf, Edith de Leeuw, Dick Pels, Patrick Stouthuysen, Henk de Vos, Liesbet van Zoonen

Fotografie

Rien van der Leeden; Eran Oppenheimer; Carla Schoo

Tekening

Tjeerd Royaards

Desktop Publishing

Peter de Kroon, Annette van de Sluis

Colofon

- 21 Calls
- 21 Personalia
- 22 Lastige medewerkers zijn goed voor de organisatie - Sue-Yen Tjong Tjin Tai
- 24 M&T: Een brief helpt! - Edith de Leeuw
- 26 AntiThese buigt zich over anti-Amerikanisme - Esther van der Meer
- 28 De ontwikkeling van het huis van de toekomst - Sue-Yen Tjong Tjin Tai
- 30 Nieuws van de Verenigingen

Carlos Vergara, socioloog in Chili

Chili heeft de afgelopen jaren grote vooruitgang geboekt, zowel op economisch als sociaal gebied. Pieter van Dijk begaf zich naar het presidentiële paleis in Santiago voor een interview met Carlos Vergara, socioloog en persoonlijk adviseur van de president. Ze spraken over het armoedeprobleem, de omgang met het dictatoriale verleden, en het conflict tussen Chili en haar buurland in het noorden.

12

Regeren op basis van angst

Mensen zouden tegenwoordig meer dan ooit reden hebben om zich onveilig te voelen in de openbare ruimte. Dat geldt dan vooral voor de grote steden, die meer en meer worden voorgesteld als gevaarlijke gebieden waar criminaliteit en geweld welig tieren. Daar zouden minder 'tolerantie' en 'harder' politieoptreden geboden zijn. Sophie Body-Gendrot is een expert op het terrein van stedelijke spanningen en onzekerheden.

18

- 31 SISWO
- 31 Agenda

Foto omslag: Pieter van Dijk

Druk, vormgeving en administratie

Koninklijke Van Gorcum, Postbus 43, 9400 AA Assen
tel. 0592 379555, fax 0592-379552, e-mail: facta@vangorcum.nl
website: <http://www.vangorcum.nl/>

Abonnementen:

SISWO-relaties	€36,75
Particulier	€44,50
Instellingen	€73,50
Studenten/aio	€28,90
Collectieve afname	€28,90

Advertenties:

1/1 pagina	€340,00
1/2 pagina	€180,00
1/4 pagina	€110,00
bijsluiten folder in overleg	

ISSN 0928-5350 - Niets uit deze uitgave mag worden veeelvoudigd en/of openbaar gemaakt zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Advertenties

Koninklijke Van Gorcum bv, telefoon 0592-379566

Facta website: <http://www.maatschappijwetenschappen.nl>

SISWO
Instituut voor Maatschappijwetenschappen

Van Gorcum

Nederlands
uitgeversverbond
Groep uitgevers voor
vak en wetenschap

HOI
2003
TIJDSCHRIFTEN

Symposium ter gelegenheid van het afscheid van Hans van der Zouwen

In oktober zal Hans van der Zouwen de leeftijd van 65 jaar bereiken. Op 8 oktober van 11.00–15.00 uur vindt er in het Auditorium van de Vrije Universiteit van Amsterdam een symposium plaats ter gelegenheid van zijn afscheid van de Vrije Universiteit. De titel van het symposium is 'Het Survey-Interview'. Aansluitend op het symposium houdt Hans van der Zouwen in de Aula van de Vrije Universiteit zijn afscheidsrede. Aanvang 15.45 uur.

Programma

- Prof. dr. Peter Swanborn (UU): *De opkomst en toekomst van het survey-interview*
- Prof. dr. Jaak Billiet (KULeuven): *Bewaking van datakwaliteit in internationaal vergelijkend survey-onderzoek*
- Prof. dr. Harm 't Hart (UU): *Antwoordstijlen in survey-interviews: extreme antwoorden als indicator voor exploratief gedrag?*
- Prof. dr. Willem Saris (UvA): *Het ontwerpen van een vragenlijst: Is een wetenschappelijke benadering mogelijk?*
- Forumdiscussie o.l.v. dr. Harry van den Berg (VU): *De toekomst van het survey-interview.*
- Afscheidsrede Prof. dr. Hans van der Zouwen: *De interviewer, hulp of hindernis?*

Aan deelname zijn geen kosten verbonden. Nadere inlichtingen over het symposium en de inschrijving via: DM.Boven@fsw.vu.nl

Scholarships for Masters and PhD Study in Women's Studies, Australia

Scholarships are available for candidates commencing Masters by research and PhD study in Women's Studies at Monash University in 2005. Candidates must hold a first class honours in their Bachelors degree (or equivalent e.g Masters level qualification) to be eligible to apply for a scholarship. The scholarships cover both tuition and living stipend.

Applications for the 2005 university scholarship round close on 31 October 2004. Late applications will not be accepted.

Successful applicants will be notified in early December 2004 and should normally commence their scholarships between 1 January 2005 and 31 March 2005 (in special circumstances, commencement up to 30 June 2005 can be negotiated).

To learn more about the Centre's programs you can check the following website: <http://www.arts.monash.edu.au/ws> Forms will be available from August 2004 and can be obtained by contacting the Director (details below). International candidates should first contact the Director sending details of their academic history and areas of research interest.

For further information contact: Dr Maryanne Dever, Director Centre for Women's Studies and Gender Research, School of Political and Social Inquiry, Faculty of Arts, Monash University, PO BOX 11a, Melbourne Victoria 3800, AUSTRALIA; tel. 61 3 99053259, fax 61 3 99052410, e-mail: Maryanne.dever@arts.monash.edu.au

Toekenningen Vidi-subsidies 2004

NWO heeft 79 jonge wetenschappers een Vidi-subsidie toegekend. Elke onderzoeker krijgt in totaal maximaal 600.000 euro. Hiermee kan de wetenschapper vijf jaar lang een eigen onderzoekslijn ontwikkelen.

De Vidi-subsidie is bestemd voor onderzoekers die na hun promotie een aantal jaren onderzoek op postdocniveau hebben verricht. De wetenschappers hebben daarbij vernieuwende ideeën gegenereerd en deze succesvol zelfstandig tot ontwikkeling gebracht. De onderzoekers behoren tot de beste 10 à 20 procent van hun vakgebied. De subsidie biedt hun de mogelijkheid een eigen vernieuwende onderzoekslijn te ontwikkelen en een of meer onderzoekers aan te stellen.

In totaal schreven 271 onderzoekers een onderzoeksplan. De aanvragen werden beoordeeld door wetenschappers in binnen- en buitenland. Van de gehonoreerde onderzoekers is 30 procent vrouw. Toegekende subsidies op thema's op of gerelateerd aan het gebied van de mens- en maatschappijwetenschappen:

- * Genen voor gehechtheid / Dr. M.J. (Marian) Bakermans-Kranenburg (v) 19-06-1965, UL - Pedagogiek
- * De wetenschap van ziel en lichaam / Dr. P.J.J.M. (Paul) Bakker (m) 23-02-1966, KUN - Filosofie
- * Oude tradities met nieuwe geschiedenis / Dr. H.W.A. (Henk) Blezer (m) 14-07-1961, UL - CNWS
- * De vloek van natuurlijke hulpbronnen / Dr. ir. E. (Erwin) H. Bulte (m) 26-4-1968, UvT - Economie
- * Drugs, Environment, Brain and Behavior / Dr. H.ST.L. (Hans) Crombag (m) 22-06-1969, UM - Psychologie
- * Self-threat and self-evaluative emotions in health risk behaviors / Dr. A. (Arie) Dijkstra (m) 03-11-1961, RUG - Sociale Psychologie
- * Contacten en consensus / Dr. A. (Andreas) Flache (m) 12-05-1963, RUG - Sociologie
- * Van stadsburger naar staatsburger / Dr. M.P.C. (Manon) van der Heijden (v) 25-08-1966, VU - Letteren
- * De rassendiscriminatie-richtlijn en minderheidsbescherming / Dr. K. (Kristin) Henrard (v) 20-12-1970, RUG - Rechten
- * Onderscheid maken tussen gezonde competitie en verkeerd gedrag / Dr. W. (Wieland) Müller (m) 14-05-1967, UvT - Economie
- * Besluiteloosheid van individuen en groepen / Dr. B.A. (Bernard) Nijstad (m), 07-06-1971, UvA - Psychologie
- * Stressgevoeligheid en depressie / Dr. A.J. (Tineke) Oldehinkel (v) 06-09-1963, RUG - Psychiatrie
- * Bedrijven en woon- werkverkeer / Dr. J.N. (Jos) van Ommeren (m) 25-2-1966, VU - Ruimtelijke Economie
- * Wederzijdse taalinvloeden op de Solomon-eilanden / Dr. A. (Angela) Terrill (v) 28-12-1970, KUN - Taalwetenschap
- * Evolutie van taal / Dr. R.A.M. (Robert) van Rooij (m) 29-08-1966, UvA - Taalfilosofie
- * De invloed van ervaring? / Dr. ir. A.M. (Anne) Stiggelbout (v) 19-11-1961, LUMC - Medische Besliskunde
- * De Indianentalen van het Guaporéggebied / Dr. H.G.A. (Hein) van der Voort (m) 26-03-1961, KUN - Taalwetenschap
- * Baby's en stress / Dr. C. (Carolina) de Weerth (v) 7-8-1962, KUN - Psychiatrie

Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek

Vier miljoen voor allochtoon wetenschappelijk talent

NWO heeft 21 jonge, talentvolle allochtone afgestudeerden een zogeheten Mozaïeksubsidie toegekend. Elke succesvolle kandidaat kan met deze subsidie vier jaar lang een promotieonderzoek uitvoeren. NWO ontwikkelde vorig jaar een subsidieprogramma dat de instroom moet bevorderen van promovendi uit minderheidsgroepen. Dit programma Mozaïek stelt subsidies beschikbaar voor een promotieproject. De belangstelling voor het programma was erg groot, bijna 200 studenten reageerden begin dit jaar op een oproep voor onderzoeksideeën. De ideeën gingen vergezeld van een aanbevelingsbrief van de beoogd promotor of begeleider. Uit de geïnteresseerde kandidaten werden in februari de beste veertig studenten en afgestudeerden gekozen. Zij mochten NWO-workshops volgen en hun onderzoeksideeën verder uitwerken. De uitgewerkte aanvragen werden daarna beoordeeld door wetenschappers in binnen- en buitenland.

NWO heeft uiteindelijk 21 kandidaten voor honorering geselecteerd. Elke kandidaat krijgt 180.000 euro voor een promotieonderzoek aan de universiteit. Het totaalbudget bedraagt voor 2004 3,8 miljoen euro, gezamenlijk gefinancierd door NWO en het ministerie van OCW. NWO zal ook de niet-geselecteerde getalenteerde kandidaten bij de universiteiten onder de aandacht brengen en hen vragen deze kandidaten een promotieplaats te bieden.

De helft van de gehonoreerde afgestudeerden behoort tot de klassieke migrantengroepen, vooral Surinamers en Turken. De vrouwelijke kandidaten hebben opvallend goed gepresteerd. Tweederde van de gehonoreerde afgestudeerden is vrouw, terwijl van de indieners ongeveer de helft vrouw was. De meeste kandidaten komen uit de (bio-)medische wetenschappen en uit de maatschappij- en gedragswetenschappen. Er zijn ook kandidaten uit de exacte wetenschappen en uit de geesteswetenschappen. De Vrije Universiteit heeft zich actief getoond in de bekendmaking van dit programma en is de koploper onder de universiteiten met zes gehonoreerde kandidaten.

Veel van de gehonoreerde afgestudeerden studeerden cum laude af, sommigen combineerden meerdere studies, vaak wonnen zij al prijzen of schreven tijdens hun studie mee aan wetenschappelijke publicaties. Lijst van gehonoreerde onderzoekers op het terrein van de maatschappij- en gedragswetenschappen:

* *Balanceren en presteren* / D. (Dennis) Bleeker (m) 29-3-1977, Surinaams, UU – Psychologie

Mensen uit achterstandsgroepen staan in opleidings- en werksituaties zowel bloot aan sterke invloeden uit de eigen minderheidsgroep als die van de dominante meerderheid. Daartussen moeten zij balanceren. De invloed van het resulterende spanningsveld op de motivatie en prestaties van deze mensen wordt onderzocht.

* *Optimale MKZ bestrijding: wanneer welke maatregel?* / MSc. L. (Lan) Ge (v) 29-01-1974, Chinees, WUR – Bedrijfseconomie
Het beschikbare maatregelenpakket ter bestrijding van mond- en klauwzeer omvat een aantal onomkeerbare acties zoals het ruimen of vaccineren van dieren. Dit onderzoek richt zich op het economische en sociale belang van een flexibele inzet van maatregelen gedurende een epidemie.

* *Invloed van ziekte-verklaringen in behandeling van psychische problemen* / Drs. S. (Samrad) Ghane (m) 16-09-1977, Iraans, UvA – Klinische Psychologie

Geconfronteerd met gezondheidsklachten zoeken mensen naar verklaringen om hun ervaring van betekenis te voorzien. In dit onderzoek wordt gekeken wat voor veranderingen deze verklaringen ondergaan als gevolg van professionele behandeling en of een overeenkomst daarvan met verklaringen van de

therapeut tot betere behandelresultaten leidt.

* *Effectief rechtsmiddel voor slachtoffers van seksueel oorlogsgeweld* / Mr. C. (Chiseche) Mibenge (v) 17-8-1975, Zambiaans, UU – Rechtsgeleerdheid

Dit onderzoek concentreert zich op hoe internationale en nationale rechtsinstanties in Ruanda en Sierra Leone verkrachting als een internationaal misdrijf vervolgen. De hoofdvraag is of oorlogsslachtoffers van verkrachting in werkelijkheid het fundamentele recht op een effectief rechtsmiddel genieten.

* *Portretten in het Chinese Zen Boeddhisme* / Drs. P. (Paramita) Paul (v) 24-11-1979, Indiaas, UL – Talen en Culturen van China
Het Chinese Zen Boeddhisme kent een serie opvallende schilderijen van excentrieke monniken. Deze randfiguren van de Boeddhistische traditie waren buitengewoon populair tussen 1100 en 1900. De onderzoeker bestudeert de religieuze, esthetische en sociale rol van hun portretten.

* *Complexe processen van eenvoudig zien* / Drs. L. (Leroy) Soesman (m) 10-1-1979, Surinaams, VU – Psychologie
Zien gaat mensen zo gemakkelijk af dat snel vergeten wordt dat er ingewikkelde processen aan ten grondslag liggen. Deze studie onderzoekt die onderliggende processen en met name de rol van bewustzijn daarin.

* *Leidt verschil in opvoeding tot meer agressie bij Turkse peuters?* / Drs. A. (Ayse) Yaman (v) 14-06-1979, Turks, UL – Algemene Gezinspedagogiek

Turkse jongeren vertonen gemiddeld meer gedragsproblemen dan Nederlandse jongeren. Het onderzoek richt zich op de vraag of Turkse peuters anders worden opgevoed dan Nederlandse peuters en hoe verschillen in opvoedingspraktijken samenhangen met vroege gedragsproblemen, zoals agressie en oppositioneel gedrag.

EIM Groep neemt Research voor Beleid Holding over

Begin augustus heeft EIM Groep alle aandelen overgenomen van Research voor Beleid Holding (RvBH). De nieuwe combinatie gaat verder onder de naam **EIM-RvB Groep**. Door de overname ontstaat een krachtige organisatie, die op het gebied van beleidsonderzoek- en advies marktleider wordt in Nederland. Bij de nieuwe organisatie werken 290 medewerkers. De gezamenlijke omzet bedraagt circa 22 miljoen euro per jaar.

EIM Groep en RvBH streven al langer naar schaalvergroting en diversificatie van de werkzaamheden. Door de overname worden beide doelstellingen gerealiseerd. EIM Groep houdt zich grotendeels bezig met economisch beleidsonderzoek, terwijl RvBH zich in hoge mate bezighoudt met sociaal beleidsonderzoek. De productenportfolio kan wederzijds worden benut waardoor de markt van het beleidsonderzoek in den brede kan worden bediend. Voorts is een aantal schaalvoordelen te bereiken waar het gaat om de ondersteunende faciliteiten.

Door de bundeling van bestaande expertise en voorzieningen voor dataverzameling ontstaat tevens een krachtige combinatie op het gebied van marktonderzoek. De positie op het gebied van internationaal onderzoek wordt versterkt door de verknoping van de beide netwerken van opdrachtgevers en samenwerkingspartners in het buitenland. Daarmee kan de ontwikkeling naar het Europese niveau worden versneld.

De werkmaatschappijen van EIM Groep blijven onder hun bestaande namen gevestigd in Zoetermeer en die van RvBH in Leiden. De directie van de EIM-RvB Groep bestaat uit Peter van Hoesel (voorzitter), Henk Gianotten en Bart Dekker.

De relatie tussen onderzoek en beleid: 'Een gesprek tussen

Kurt De Wit

Waarom dient al dat onderzoek? Dat was de centrale vraag op de vierde van een reeks studiedagen over migratie, georganiseerd door het Federaal Wetenschapsbeleid (België). In hoeverre levert sociaal-wetenschappelijk onderzoek naar migratie een bijdrage aan het beleid dat op dit domein gevoerd wordt? In het algemeen veel, maar in concreto weinig, zo lijkt de conclusie.

Een interuniversitaire ploeg van de Université de Liège, de Katholieke Universiteit Leuven en de Université Libre de Bruxelles onderzocht het gebruik van onderzoeksresultaten door beleidsmakers. Onder de coördinatie van Marco Martiniello (ULg) construeerden de onderzoekers een database van alle Belgische academische onderzoeken op het vlak van migratie en integratie van migranten. De database bestrijkt de periode van 1989, het jaar waarin het Koninklijk Commissariaat voor het Migrantenbeleid werd opgericht, tot 2002. In die periode vonden in totaal 420 van dergelijke onderzoeken plaats, met als belangrijkste thema's onderwijs en arbeidsmarkt. Voor deze beide thema's gingen de onderzoekers vervolgens na, aan de hand van literatuur- en bronnenonderzoek en interviews, of dit onderzoek door beleidsmakers gebruikt werd en hoe. De resultaten werden gepresenteerd in Brussel op 8 juni 2004.

Gunstige factoren voor beleidsonderzoek

De globale conclusie is dat sociaal-wetenschappelijk onderzoek vooral een indirecte, algemene invloed heeft. Het biedt concepten en theorieën aan, die door allerlei sociale actoren worden opgepikt, op die manier verspreid raken en daardoor de publieke kennis over een bepaald onderwerp mee structureren.

Toch is er ook, althans in Vlaanderen wat het migratiethema betreft, een meer directe impact van onderzoeksresultaten op beleid. Onderzoeksresultaten worden wel degelijk gebruikt door beleidsmakers. Maar ze zijn op zich onvoldoende om het beleid te beïnvloeden. Opdat onderzoek meer zou kunnen zijn dan een instrument *à charge* of *à décharge* van hun beleid, moeten een aantal andere elementen 'gunstig' zijn.

De politieke situatie

Ten eerste de politieke situatie. Vooral in Vlaanderen blijkt bijvoorbeeld een regeringswissel een opstoot van (de vraag naar) onderzoek te veroorzaken. Een nieuwe coalitie wil blijkbaar graag het beleid van de vorige coalitie evalueren, ongetwijfeld om het zelf anders en beter te kunnen doen.

Internationale context

Ten tweede de internationale context. Zo blijkt een onderzoek van de International Labour Organisation over discriminatie op de arbeidsmarkt in België een belangrijke impuls geweest te zijn voor de verschillende regeringen én de sociale partners om niet alleen de aanbodzijde van de arbeidsmarkt te bewerken (opleiding en scholing van migranten) maar ook aandacht te besteden aan de vraagzijde (discriminatie door werkgevers). Naar aanleiding van de ILO-studie werd hierover in 1998 een akkoord gesloten in het Vlaams Sociaal-Economisch Overleg Comité (het zogenaamde VESOC-akkoord Tewerkstelling Migrant(en)). Vanaf dat ogenblik stijgt de vraag naar onderzoek, dat als een soort nulmeting, een vergelijkingspunt in de tijd wordt gezien om het zich snel ontwikkelende beleid te kunnen evalueren.

Geschiedenis en ideologie

Ten derde het gewicht van geschiedenis en ideologie. Met name blijkt er een kloof tussen het noorden en het zuiden van België. In Wallonië overheerst een universalistische ideologie, die een beleid specifiek gericht op migranten *not done* maakt. Het beleid daar richt zich op 'achtergestelde groepen' in het algemeen. In Vlaanderen daarentegen is zo'n categoriaal beleid wel meer aanvaard. Het onderzoek in die richting heeft daardoor op bepaalde momenten een meer directe invloed. Zo speelde wetenschappelijk onderzoek bijvoorbeeld vanaf het begin een belangrijke rol bij de operationalisering van de doelgroep van het onderwijsbeleid gericht op migranten (een vorm van etnische registratie). En omdat in Vlaanderen sinds 1991 in het beleidsdomein onderwijs bijzondere aandacht gaat naar de specifieke situatie van allochtonen, krijgt ook

twee doven'

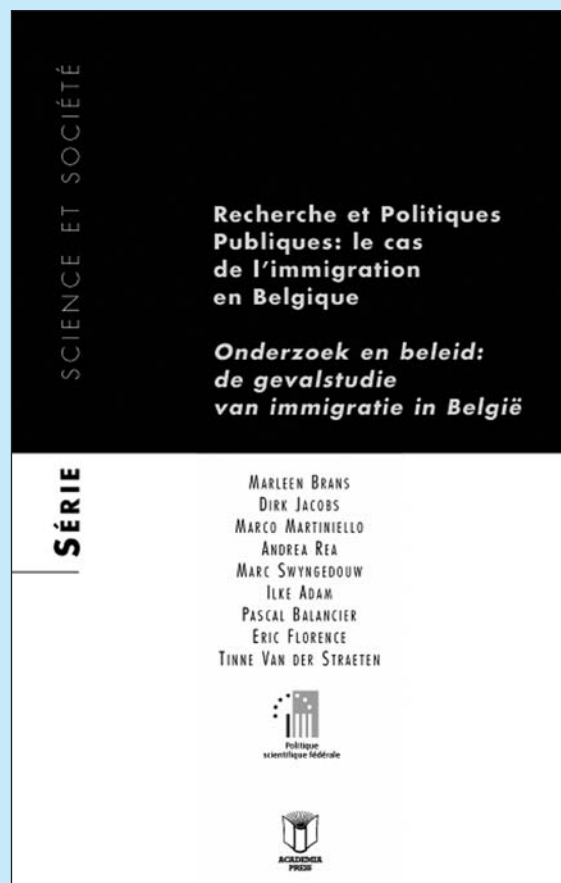
onderzoek daarnaar van meet af aan een rol in de doorlichting van het beleid. Dit betekent overigens niet dat de conclusies zonder meer overgenomen worden; er wordt 'rekening mee gehouden' en er wordt gebruik van gemaakt in zoverre het politiek bruikbaar wordt geacht.

Verspreiding van de resultaten

Een vierde factor die de relatie onderzoek-beleid bepaalt, is de manier en strategie van de verspreiding van de resultaten. Al bij het afsluiten van een onderzoekscontract zou hierover duidelijkheid moeten zijn. Twee manieren van verspreiding zijn relatief succesvol: een 'politieke entrepreneur' (zoals het Centrum voor Gelijkheid van Kansen en voor Racismebestrijding) inschakelen of de informatie via de media verspreiden. Die strategieën zijn succesvol omdat ze een thema met kracht op de politieke agenda kunnen plaatsen. Dit succes is echter relatief, omdat de onderzoekers hun resultaten hierdoor uit handen geven en het gevaar bestaat dat, vooral in de media, de resultaten verarmd of vervormd worden. De onderzoekers hebben dan immers geen vat meer op hoe hun resultaten geïnterpreteerd en gebruikt worden. Bepaalde rapporten worden overigens niet eens vrijgegeven, worden als 'vertrouwelijk' geklasseerd, zodat een 'grijze zone' ontstaat die alvast de openbaarheid van bestuur en het publieke debat niet ten goede komt. Maar dit betekent niet dat het onderzoek daarom niet gebruikt wordt. Er wordt bijvoorbeeld in parlementaire stukken wel verwezen naar dergelijke niet-gepubliceerde studies.

Interfaces

Ten slotte is ook het al dan niet bestaan van 'interfaces' van belang in de doorstroming van onderzoeksresultaten naar het beleid. In het Vlaamse onderwijsbeleid bleken twee van dergelijke interfaces van belang, enerzijds de individuele 'onderzoeksmakelaar' die afwisselend (en soms tegelijkertijd) de rollen van onderzoeker en beleidsmaker opneemt, anderzijds de zogenaamde 'steunpunten'. De steunpunten, zoals het Steunpunt Nederlands als Tweede Taal (NT2) en het Steunpunt Intercultureel Onderwijs (ICO), hebben zowel een

taak naar de praktijk als een beleidsondersteunende taak. Maar het Steunpunt ICO is er bijvoorbeeld ook in geslaagd om aan de hand van de financiering van het – ook door de Vlaamse overheid gefinancierde – Onderwijskundig Beleids- en Praktijkgericht Onderzoek (OBPWO) evenzeer onderzoek te doen naar de evaluatie van het gevoerde beleid. Hierdoor kon het een dubbele rol spelen en een zekere onafhankelijkheid ten aanzien van het beleid behouden. Voordelen van dergelijke steunpunten zijn de stabiliteit en continuïteit (en daardoor een constante expertisepopbouw) die ze garanderen, de grotere zichtbaarheid van een thema en van het onderzoek daaromheen en de vertrouwensrelatie die door de grotere stabiliteit kan groeien tussen beleid en onderzoekers. Maar die stabiliteit is niet absoluut: de steunpunten hangen voor hun financiering af van het kunnen 'warm houden' van hun thema. Meer algemeen is de instabiliteit in de carrière van de onderzoekers (korte onderzoeksprojecten, geen garantie op verlenging) een probleem. Onder meer de autonomie ten overstaan van de opdrachtgevers is daardoor niet zonder meer gegarandeerd.

Botsende tijden

Kort gezegd, onderzoek kan wel degelijk een impact hebben op het beleid als de omstandigheden gunstig zijn. Onderzoek dient op zijn minst als inspiratie voor het beleid, al blijft de uiteindelijke beslissing duidelijk bij de beleidsmakers liggen (wat niet onlogisch is). Het element 'tijd' is hierbij ook van belang: voor de receptie van onderzoek door de politiek is het van belang dat het onderzoek beschikbaar is op het moment dat de politiek er behoefte aan heeft. Hier botst de tijd van de politieke logica, met nadruk op relevantie en urgentie, op de tijd van het wetenschappelijk onderzoek, die eerder onafhankelijkheid en degelijkheid in het vaandel voert. Reflectie, verificatie, ... dit alles kost tijd en kan haaks staan op de nood aan onmiddellijke actie in de politieke arena.

Reacties

In een reactie op de studiedag stelde prof. em. Hans van Amersfoort (Universiteit van Amsterdam, Institute for Migration and Ethnic Studies) dat de relatie onderzoek-beleid vaak lijkt op 'een gesprek tussen twee doven'. De politiek kan wel luisteren, zo stelde hij, maar dan moet de wetenschap de juiste toon aanslaan en moet de politiek ook willen luisteren. Al voegde hij er meteen aan toe dat je niet kan spreken van 'de' politiek en 'de' wetenschap: er is aan beide zijden heel wat variatie in de manier waarop met de spanning tussen beleid en onderzoek wordt omgegaan.

Jozef De Witte, directeur van het Centrum voor Gelijkheid van Kansen en voor Racismebestrijding, vroeg aan de wetenschappers: geef me niet wat 100 procent moet gebeuren, geef me niet hoe we tot een ideale situatie kunnen komen, maar geef me de 20 procent die een verschil kunnen maken. Hij vroeg daarmee aandacht, niet alleen voor de politieke kant van migratie, maar ook voor effecten in bedrijven, in scholen, ...met andere woorden in gebieden waar concreet iets kan gebeuren. Hij wees in dit verband ook op de nood aan 'best practices', voorbeelden die duidelijk maken hoe je in de praktijk wel positief met migranten kan omgaan.

Registratie van etniciteit

Een opmerkelijke conclusie van het onderzoek is verder dat, ondanks al het onderzoek, er geen sprake is van een systematische poging om de positie van etnische minderheidsgroepen te evalueren. Een van de belangrijkste redenen hiervoor is het gebrek aan 'etnische registratie'. Bijvoorbeeld: in Vlaanderen werd de doelgroep van het onderwijsbeleid ten aanzien van migranten in het begin bepaald door de etnische origine van de ouders en grootouders. Het onderwijsbeleid richt zich tegenwoordig echter meer op kansarmen in het algemeen, waarbij vooral sociaal-economische factoren de doelgroep bepalen. De registratie van etniciteit vervalt dus. Naarmate meer en meer migranten de Belgische nationaliteit verwerven, verdwijnt met andere woorden de groep van migranten uit het blikveld, althans statistisch. Het verbeteren of verslechteren van de situatie van deze groep kan dan niet meer nagegaan worden. Of nog anders gezegd: eender wie kan eender wat beweren over de situatie van personen van vreemde origine in België, omdat er geen mogelijkheid is eender welke stelling te bewijzen of te ontkrachten. Enkel een of andere vorm van etnische registratie – hoewel politiek gevoelig, onder andere door de vrees voor misbruik van de gegevens – kan dit verhelpen.

Vleugels

Samenvattend kunnen we stellen dat het onderzoek naar migratie in België vooral in algemene zin een invloed op het beleid lijkt te hebben en slechts in bepaalde 'gunstige' omstandigheden een meer directe impact laat zien, maar steeds gemedieerd wordt door politieke overwegingen en beslissingen. Deze conclusie is positiever dan die in de debatten van sociologen (zie *Facta* 2004-2) en politicologen (zie *Facta* 2004-1) bereikt werd. Er is een spanning tussen onderzoek en beleid. Onderzoekers en beleidsmakers hebben het over (en werken binnen) twee aparte realiteiten. Maar onderzoek heeft steeds een indirecte, inspirerende, kennisstructurende functie. En wanneer beide realiteiten wel samenvallen, kan onderzoek vleugels krijgen.

Kurt De Wit is redacteur van *Facta*. Hij is verbonden aan het Centrum voor Onderwijssociologie, Departement Sociologie, Katholieke Universiteit Leuven.

Marleen Brans, Dirk Jacobs, Marco Martiniello...(et al.) – *Recherche et Politiques Publiques : le cas de l'immigration en Belgique ; Onderzoek en beleid : de gevalstudie van immigratie in België*. – Gent: Academia Press, 2004. – 376 p. – ISBN 9038206194; prijs €17,75 (<http://www.academiapress.be/>)

Liberalisme op de tweesprong

Andries Hoogerwerf

Het woord liberalisme is een vlag die verscheidene ladingen denkt. Sinds in de negentiende eeuw het liberalisme als politieke stroming is ontstaan, heeft het de vrijheid van het individu als het hoogste goed beschouwd. Maar al spoedig heeft het zich vertakt in twee stromingen, waarvan men de ene als meer rechts of behoudend en de andere als meer links of vooruitstrevend kan beschouwen.

De rechts-liberale stroming bepleit in het algemeen de vrijheid van de burgers en in het bijzonder de belangen van de goed gesitueerde burgers. De links-liberale stroming bepleit naast vrijheid ook gelijkheid. Zij komt ook voor minder goed gesitueerde burgers op.

Dit verschil is al te bespeuren bij een aantal politieke denkers die als geestelijke vaders van het liberalisme worden beschouwd.

Tot de rechtse vroegliberale denkers kan men John Locke en Adam Smith rekenen. Locke verdedigt de rechten van de bezittende klasse tegenover de niet-bezittende klasse. Tegen het eind van de zeventiende eeuw adviseert hij tot een snoeiharde aanpak van armen en werklozen, die hij als 'bedelende nietsdoeners' betitelt. Gelijkheid betekent voor hem vooral een gelijk recht op vrijheid.

Adam Smith kiest als uitgangspunt dat het nastreven van het eigenbelang dienstbaar is aan het algemeen belang. Het optreden van de overheid moet volgens hem worden beperkt tot het minimum dat vereist is om orde en rust te handhaven. De regering is er voor het verdedigen van rijken tegen armen.

Tot de meer linkse liberale denkers behoren Montesquieu en John Stuart Mill. Zo zegt Montesquieu bijvoorbeeld: 'De liefde voor de democratie is die voor de gelijkheid'. De wetten moeten iedere arme burger in een voldoende welstand laten leven om te kunnen werken en iedere rijke burger in een zo middelmatige welstand dat hij moet werken.

Mill plaatst als motto voorin zijn boek *On Liberty* van 1859 een citaat over 'het volstrekt wezenlijke belang van de ontwikkeling van de mens in zijn rijkste verscheidenheid'. Naast de vrijheid van meningsuiting verdedigt hij ook de vrijheid van excentrieke levensstijlen tegen de druk van de publieke opinie. De maatstaf van het juiste gedrag is niet het eigen geluk, maar het geluk van alle betrokkenen. De ongelijke behandeling van mensen op grond van sociale afkomst, kleur, ras en geslacht is volgens Mill een onrecht dat zal verdwijnen.

Het Nederlandse liberalisme heeft sinds het eind van de negentiende eeuw naast een meer rechtse hoofdstroom steeds ook een linkervleugel gekend. Deze vleugel kreeg gestalte in de Radicale Bond, de Vrijzinnig-Democratische Bond en later min of meer in D66.

Ook nu weer zijn in de VVD spanningen tussen meer linkse en meer rechtse liberalen aanwezig. De rechtervleugel pleit voor een hard vreemdelingenbeleid, een harde lijn tegenover de islam (de 'liberale jihad'), een harde aanpak van criminaliteit en een hard bezuinigingsbeleid met meer marktwerking. De linkervleugel is op al deze gebieden voorstander van een meer milde, verdraagzame en sociale koers.

Inmiddels heeft de mildere koers vanuit enkele hoeken steun gekregen. In het onlangs verschenen *Human Development Report* van de Verenigde Naties valt te lezen: 'Geen enkel land heeft vooruitgang geboekt door zijn grenzen te sluiten. Ieder land is tegenwoordig een multiculturele samenleving. Culturele verscheidenheid is niet meer weg te denken en zal alleen maar toenemen. Overheden moeten manieren vinden om nationale eenheid te bereiken te midden van deze verscheidenheid.'

Dit is in feite een pleidooi voor de oude gedachte van 'integratie met behoud van eigen identiteit'. Tegelijk is het een onuitgesproken, maar vierkante veroordeling van het vreemdelingenbeleid van het Nederlandse CDA/VD-kabinet.

Ook de door rechtse liberalen al jaren bepleite en doorgevoerde terugtred van de overheid en vergroting van de marktwerking ligt steeds meer onder vuur. In de jaren tachtig en negentig zijn vele overheidsdiensten veranderd in zelfstandige bestuursorganen. Inmiddels is gebleken dat deze organen moeilijk te controleren zijn, doordat zij deels buiten de ministeriële verantwoordelijkheid vallen. Daarom is nu in het *rapport-Kohnstamm* voorgesteld de meeste van deze ruim vierhonderd zbo's weer bij de rijksoverheid onder te brengen.

De schaduwzijden van het neoliberale beleid treden steeds duidelijker aan het licht. Het liberalisme staat opnieuw voor de keus tussen behoudend en vooruitstrevend.

Breedbeeld wet

Een kritisch pleidooi voor modernisering binnen de

Coyan Tromp werd geboren op 8 mei 1966. Na de middelbare school vervolgde zij haar opleiding met de studies psychologie en filosofie aan de Universiteit van Amsterdam. In 1992 behaalde zij het doctoraaldiploma in de sociale psychologie en de sociale filosofie. Werkervaring heeft Tromp o.a. opgedaan als beleidsmedewerker, adviseur en trainer van ondernemingsraden, onderzoeker op verschillende sociaal-wetenschappelijke velden en redacteur bij het wetenschappelijke *Tijdschrift voor Arbeid en Participatie (TAP)*. In 1997 begon zij in haar vrije tijd met haar promotieonderzoek. In april 2004 promoveerde ze aan de Universiteit Utrecht op het proefschrift *Breedbeeld wetenschap : een kritisch-reflexief onderzoeksmodel gebaseerd op een breed rationaliteitsbegrip* (Utrecht: Uitgeverij Jan van Arkel, 2004. - 413 p. - ISBN 90 6224 456 4, €29,50)

foto: Carla Schoo

enschap

sociale wetenschappen

Anne Bakker

*Coyan Tromp schrijft in haar proefschrift **Breedbeeld wetenschap over de kloof tussen de inzichten die de afgelopen eeuw zijn opgedaan binnen de wetenschapsfilosofie en de praktijk van sociale wetenschappen. Zij wil met haar brede en alternatieve onderzoeksmodel een bijdrage leveren om die wetenschappelijke kloof te overbruggen.***

Wat is er mis met het huidige wetenschapsmodel?

'Er wordt gesuggereerd dat het de enige weg naar waarheid is, terwijl er in feite meerdere wegen zijn. Bovendien zijn er naar mijn mening ook wel betere wegen dan de huidige, "heilige" weg. In de sociale wetenschappen zijn er veel verschillende modellen die lang niet allemaal compatibel zijn. Dat was een van de eerste dingen die me opviel tijdens mijn studie psychologie. De ene wetenschappelijke theorie claimt bijvoorbeeld dat de mens niets anders is dan een vieselijke machine die met geconditioneerde responsen reageert op bepaalde stimuli. Een andere theorie gaat uit van de mens als psychoanalytisch te reconstrueren wezen dat zich via universele ontwikkelingsfasen ontplooit tot een unieke persoonlijkheid. Welke theorie is nu waar?

In de wetenschapsfilosofie ging ik op zoek naar verklaringen. Ik vond er een denkkader voor mijn kritiek en besepte dat de gepresenteerde theorieën geen objectieve grootheden zijn, maar afhankelijke variabelen van niet geëxpliciteerde achterliggende aannames en vooronderstellingen. Binnen de wetenschapsfilosofie is al lang en breed geaccepteerd dat "objectiviteit" niet bestaat, laat staan "waardevrijheid". Toch wordt in de sociale wetenschappen de onderzoeker vaak nog steeds gezien als kensubject dat op objectieve, neutrale wijze kennis "onttrekt" aan het onderzoeksobject. Mijn inziens is dat een zeer beperkt en onhoudbaar uitgangspunt. De rol en betekenis van het "object" wordt in deze opvatting sterk onderschat.

In de eerste plaats wordt er te gemakkelijk gedacht dat de onderzochte slechts een passieve bron van informatie is, terwijl deze feitelijk actief aan de gang gaat met datgene waar hij in een onderzoek mee te maken krijgt. Bovendien wordt doorgaans voorbijgegaan aan het belang van de dubbele hermeneutiek bij sociaal-wetenschappelijk onderzoek. Dit houdt kort gezegd in dat een onderzoeker altijd een reeds geïnterpreteerde werkelijkheid interpreteert, en dat hij of zij dus aansluiting zal moeten zoeken bij de leef- en denkwereld van de onderzochte om te kunnen begrijpen wat er gaande is. De onderzochte dient derhalve gezien te worden als een competente actor met belangrijke praktische kennis over het onderzoeksveld. Vaak is die praktische kennis voor de betrokkenen zelf echter niet op bewust, discursief niveau voorhanden. Het is dan aan de onderzoeker om die "verborgen" kennis expliciet te maken en te betrekken in het onderzoeksproces.

Ook de rol en betekenis van de onderzoeker wordt in de dominante benadering te simpel voorgesteld. Als een onderzoeker zich al gedistantieerd en onafhankelijk zou kunnen opstellen (volgens vele wetenschapsfilosofen een onmogelijkheid) zou dit het onderzoeksproces sowieso niet bevorderen. De onderzoeker zou immers geen toegang tot het object van studie kunnen krijgen. Daarom pleit ik ervoor de motivatie, doelen, vooronderstellingen et cetera van de onderzoeker expliciet op tafel te leggen in plaats van te doen alsof ze niet bestaan.'

De onderzoeker en onderzochte komen dan in een andere verhouding tot elkaar te staan?

'Inderdaad. Ik spreek ook liever niet van een subject-objectverhouding, maar van een subject-subjectverhouding waarbij zowel de onderzoeker als de onderzochte als actoren een rol spelen. Dat vergt meer betrokkenheid van de onderzoeker en onderzochte. Maar wel tot op een bepaalde hoogte natuurlijk: de onderzoeker moet ervoor zorgen dat haar betrokkenheid in evenwicht is met de nodige kritische reflectie op haar eigen positie. Te veel betrokkenheid leidt tot het uit de antropologie bekende *going native*: de onderzoeker identificeert zich te veel met de onderzochte(n) en slaat daarmee door in subjectiviteit. Dat lijkt me geen vruchtbare situatie. Wetenschap is bedoeld om contextoverschrijdende kennis op te doen. Je wilt als onderzoeker kunnen abstraheren van de specifieke onderzoekscontext en iets kunnen zeggen over andere, aanverwante situaties.

Zoals het een schijntegenstelling is om het subject tegenover het object te plaatsen of subjectiviteit tegenover objectiviteit, zo worden er binnen de sociale wetenschappen nog veel meer tegenstellingen gehanteerd waar grote vraagtekens bij te plaatsen zijn. Feiten versus waarden, rationaliteit versus emotionaliteit, fundamenteel versus toegepast onderzoek, het universele versus het particuliere, het zijn allemaal dualiteiten die je naar mijn mening beter in onderlinge samenhang kunt bezien dan ze lijnrecht tegenover elkaar te zetten. Zo ben ik ook een groot voorstander van een interdisciplinair perspectief. Daarmee bedoel ik niet dat één onderwerp simpelweg via verschillende invalshoeken benaderd wordt. Ik doel dan op een benadering waarbij verschillende mogelijke perspectieven echt op elkaar betrokken worden, zodat een sociaal fenomeen in zijn integraliteit bestudeerd kan worden in plaats van op deelaspecten. Met het breedbeeld onderzoeksmodel dat ik schets, probeer ik mede de basis te leggen voor zo'n interdisciplinair perspectief.'

Hoe kijk je aan tegen de huidige sociale wetenschap en wat moet er volgens jou veranderen?

'Ik geloof niet in een wetenschap die kennis oplevert vanuit een ivoren toren. Wetenschap wordt al lang en nog steeds gedomineerd door een cognitieve, rationele benadering. Als neutraal en gedistingeerd instituut zou het objectieve,

universeel geldende kennis opleveren. Er is totaal geen aandacht voor normatieve, subjectieve en machtsaspecten. Zodra je erkent dat een dergelijke "objectiviteit" niet reëel is, impliceert dat ook een bepaalde mate van verantwoordelijkheid.

Dat begint bij expliciteren. De rol en het doel van wetenschap dient duidelijk onder woorden gebracht te worden, evenals de rol van de wetenschapper en het onderzoeksobject. In mijn proefschrift heb ik dat op abstract, maar tegelijkertijd zeer basaal niveau proberen te doen door de wetenschapsfilosofische pijlers van een sociaal-wetenschappelijk, op subject-subject verhoudingen gebaseerd onderzoeksmodel, te omschrijven. Als je echt wilt expliciteren waar je voor staat als onderzoeker, moet je naar mijn mening een aantal vooronderstellingen en uitgangspunten duidelijk maken. Je zult om te beginnen openheid van zaken moeten geven over de achterliggende visie op de sociale werkelijkheid (ontologie) en de visie op "de mens" daarbinnen (wijsgerige antropologie). Verder zijn van belang de wijze waarop men kennis denkt te kunnen verkrijgen (kentheorie of epistemologie) en de werkwijze en middelen die daarbij gehanteerd moeten worden in de concrete onderzoekspraktijk (methodologie). Tot slot speelt ook de achterliggende maatschappijtheorie van het onderzoeksmodel (cultuurfilosofie) een rol. Door het expliciteren van deze pijlers worden de contouren van het alternatieve, kritisch-reflexieve onderzoeksmodel geschetst. Vanuit dit brede denkraam kan vervolgens de stap gezet worden naar de praktijk van onderzoek.

Hoe moet ik me een wetenschap die uitgaat van een breed rationaliteitsbegrip concreet voorstellen?

'Dat kan ik misschien het beste aanduiden aan de hand van een voorbeeld: wat je veel ziet in sociale sectoren of velden, is dat geprobeerd wordt deze van bovenaf aan te sturen via algemeen geldend beleid. Het idee is dat als je de dingen op uniforme wijze regelt, dit in de uitvoeringspraktijk resulteert in een rechtvaardige aanpak waar iedereen op gelijke wijze behandeld wordt. Simpel gezegd zou je dit kunnen vergelijken met het idee van een wetenschap die objectieve, neutrale kennis aflevert: zo zit het en niet anders. In de praktijk blijkt dat mensen zich bij een dergelijk beleid als een nummer behandeld voelen, zich niet-begrepen voelen. Bij allerhande loketten van uiteenlopende instanties moeten ze "hun" verhaal doen – wat eigenlijk alleen maar het verhaal is dat binnen het vragenformulier van de betreffende instantie te verhapstukken valt – maar nergens voelen ze zich werkelijk gehoord. Dat werkt natuurlijk niet. Op veel gebieden zie je dat er geprobeerd wordt een omslag te maken. In plaats van de richtsnoeren en regels van de instituties centraal te stellen, wordt geprobeerd meer uit te gaan van het individu. Je ziet dat onder andere op het gebied van de arbeids(re)integratie. Natuurlijk moet je ervoor zorgen dat er een rechtvaardige verdeling van de maatschappelijke hulpbronnen is, maar er wordt geprobeerd meer aansluiting te zoeken bij de motieven, doelen en mogelijkheden van de cliënten die aankloppen. Vanuit mijn model geredeneerd zou je dit kunnen zien als een beweging in de richting van een bredere rationaliteit: het gaat niet alleen om objectieve, cognitieve aspecten, ook de emoties, normen en waarden van mensen, hun zelfopvattingen en de machtsverhoudingen waarmee ze te maken hebben, worden in de beschouwing betrokken. Natuurlijk verloopt dat nog lang niet optimaal en kan er nog veel verbeterd worden.

Toch hoop (en verwacht) ik dat door een dergelijke veranderde uitvoeringspraktijk gaandeweg de achterliggende instituties ook anders gaan werken. Uiteindelijk, als dat met meerdere instituties gebeurt, kan dan de maatschappij veranderen.

Zo kijk ik ook naar het instituut wetenschap. Wanneer onderzoekers anders zullen omgaan met hun onderzochten, verschaft dat een ander soort kennis. Geen zogenaamde universele kennis, maar kennis die recht doet aan wat individuen in hun specifieke context denken, ervaren, weten en doen. Een kennis die ook van betekenis kan zijn voor andere, vergelijkbare contexten.

Bij het loslaten van het neutrale imago, dient de wetenschap zich echter ook af te vragen aan wie zij zich engageert. Kritische reflectie is niet alleen belangrijk voor de onderzoeker, het geldt ook voor de onderzochte en de opdrachtgever. Pas wanneer alle betrokken partijen open durven zijn, zal er wederzijds inzicht kunnen ontstaan in datgene wat er speelt binnen de onderzoekssituatie. Alleen dan is een bredere visie op de sociale werkelijkheid mogelijk. In mijn proefschrift noem ik het de verschuiving van een kijkbuisperspectief naar een breedbeeldperspectief.

Waar ligt de inspiratie voor breedbeeld wetenschap?

'Allereerst in mijn eigen vragen. Ik ervaar het als een groot geschenk dat ik antwoorden heb kunnen zoeken op de wetenschappelijke en filosofische vragen die mij jaren bezighielden. Voor een deel heb ik me daar al tijdens mijn studietijd mee beziggehouden, maar de combinatie van studies leverde juist ook weer veel nieuwe vragen op. Ik geloof dat ik een van de weinige promovendi was die het disserteren echt kicken vond. Toen ik een antwoord op mijn vragen had gevonden, was het even doorbijten. Gelukkig vind ik schrijven zo leuk, dat ik ook uit het schrijfproces veel voldoening kon halen. Ik heb in zo toegankelijk mogelijke taal willen aangeven dat er ruimte en mogelijkheden zijn voor een alternatief onderzoeksmodel waarbij normatieve, expressieve, emotionele en machtsaspecten even zwaar meewegen als cognitieve en verstandelijke aspecten.

Mijn pleidooi voor dit brede rationaliteitsbegrip past in de traditie van kritische theorieën. Ik ben geïnspireerd door het feminisme en ben voor wetenschap ten gunste van emancipatie, democratisering en het mondig maken van kwetsbare groepen.

Dat binnen de sociale wetenschappen nog steeds het traditionele model overheerst en men daar koste wat kost aan wil blijven vasthouden, bleek wel uit de extreme reactie die ik uit bepaalde hoek kreeg op mijn boek. Degene die een laatste, puur formele handtekening moest zetten, zei mij ronduit dat hij mijn promotie het liefst had tegengehouden. Dit terwijl hij mijn proefschrift niet eens in zijn geheel had gelezen. Hoewel de wetenschapsfilosofische inzichten die eraan ten grondslag liggen niet nieuw zijn, behelst het door mij gepropageerde onderzoeksmodel een alternatieve kijk op wetenschap die ook een andere houding vergt van wetenschappers. Niet iedereen is toe aan zo'n andere, bredere kijk op wetenschap. Ik denk echter wel dat de tijd daar nu rijp voor is. Ik hoop dan ook dat de kracht van mijn argumenten overtuigend is en dat sociale wetenschappers erdoor geïnspireerd zullen raken om het kritisch-reflexieve onderzoeksmodel in de praktijk te gaan toetsen op zijn vruchtbaarheid.

Anne Bakker is antropoloog en tekstschrijver

De DEUGD van depolitisering

WRR sluit project waarden en normen af

Michiel Beker

Op 9 juni organiseerde de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR) een discussiemiddig ter afsluiting van het project 'waarden, normen en de last van gedrag'. Een half jaar eerder verscheen het gelijknamige rapport. Uitgangspunt voor de discussie was dan ook hoe dit ontvangen is en wat politiek en samenleving ermee gedaan hebben. Ook roept de afronding van het project, in opdracht van het kabinet-Balkenende, interessante vragen op over de functie van wetenschappelijke advisering bij politieke en maatschappelijke debatten.

Projectleider Kees Schuyt wil de weddenschap wel aan. Het zou hem sterk verbazen als het thema 'waarden en normen' over een jaar nog een plaats heeft op de politieke agenda. Weliswaar zal de Tweede Kamer in de komende maanden nog een debat wijden aan de eindconclusies van de WRR. Ook is premier Jan-Peter Balkenende, als godfather van het waarden en normendebat, van zins om nog een Europees debat over dit onderwerp te voeren tijdens het Nederlandse voorzitterschap van de Europese Unie. 'Maar daarna valt het doek, om plaats te maken voor een nieuw politiek slagwoord dat dezelfde maatschappelijke onvrede moet verwoorden', aldus Schuyt.

Ook inleider Paul Schnabel, directeur van het Sociaal en Cultureel Planbureau, wijst in zijn inleiding op het effect van wetenschappelijke advisering over politiek beladen vraagstukken. Het eindrapport vormt vaak een 'grafzerk' van het project; tegen de tijd dat het tot stand is gekomen, valt de maatschappelijke discussie stil. Dat is ook wel logisch gezien de overwegend positieve reacties in de media op de conclusies van de WRR. Commentatoren waren opgelucht over het uitblijven van pleidooien voor een specifiek beleid op het gebied van waarden en normen, of voor een eenzijdig repressieve aanpak van overschrijdingen. Ook het idee om een schoolvak 'waarden en normen' in het curriculum op te nemen, sneuvelde in de discussie. Daarentegen pleit de Raad vooral voor duidelijkheid over bestaande wetten en de consequente naleving daarvan. Deze relativiserende, rationele opstelling is gegrond in de constatering dat van normen- en waardenloosheid in het hedendaagse Nederland allerminst sprake is; de twijfel over 'waar we voor staan' blijkt juist te zijn afgenomen, althans voor zover zichtbaar in onderzoek. Een belangrijke nuancering, volgens Schnabel, evenals het gegeven dat de discussie over waarden en normen vooral plaatsvindt tussen de dragers ervan. Die vinden dat vooral anderen zich anders moeten gedragen. De consensus, de 'discrete charme van de bourgeoisie', gaat ervan uit dat regels niet als zodanig geëxpliciteerd hoeven te worden; het belangrijkste is om elkaar niet te hinderen. Hoewel deze opstelling morele onverschilligheid zou kunnen impliceren, gaat zij juist samen met positieve elementen, zoals een breed gedeelde afkeer van onrecht.

Nieuwe strengheid

Deze optimistische toonzetting wordt niet door alle medeauteurs van het rapport gedeeld. Onder de ominieuze titel 'Schets van een beschavingsoffensief' leverde de socioloog Gabriël van den Brink een feitelijk *minority report* af dat de conclusies van de hoofdpublicatie op belangrijke punten weerspreekt. Volgens Van den Brink onderschat de spraakmakende elite de ernst van de spanningen tussen

DE EEN

autochtoon en allochtoon, die niet (meer) beperkt blijven tot de oude stadswijken. Hij hanteert in dit verband het perspectief van een klassentegenstelling. De hogere middenklasse, die ongeveer de helft van de bevolking zou uitmaken, staat tegenover een lagere middenklasse van voormalige (autochtone) arbeiders en een nieuwe lagere klasse van overwegend allochtonen. In normatief opzicht kenmerkt de eerste groep zich door een afkeer van politiek en de publieke zaak, terwijl laatstgenoemde klasse vooral 'afwijkt' op het gebied van het privéleven. Het genoemde beschavingsoffensief zou deze tegenstellingen moeten verminderen door beide 'afwijkende' groepen de normen van de hogere middenklasse bij te brengen. Overigens wil Van den Brink niet zover gaan om in dezen uit te gaan van een centrale rol voor de overheid. Vooral de professionele krachten in met name het onderwijs zouden deze taak op zich moeten nemen. Deze en andere maatschappelijke sectoren zouden daarom niet meer onder druk moeten worden gezet om marktconform te werken, waardoor de tijd voor feitelijke zorg en aandacht erbij inschiet.

Ook op deze bijeenkomst stelde Van den Brink dat het vooral in de jaren negentig fout is gegaan: de (impliciete) normen van wat 'wij' normaal vonden, zijn ter discussie komen te staan. Dat verschijnsel wordt belichaamd door de blijvende vestiging van (niet-westerse) allochtonen, die Van den Brink overigens niet als zondebok wil aanwijzen. Probleem is echter wel dat zij de impliciete codes van de hogere middenklasse niet kennen en daardoor stelselmatig buiten de boot vallen bij sollicitatiegesprekken en vergelijkbare cruciale sociale momenten.

In reactie hierop stellen andere deelnemers dat allerm minst duidelijk is waardoor de genoemde spanningen veroorzaakt worden en hoe serieus de 'opstand der burgers' van 2002 nu eigenlijk is geweest. Ook wordt volgens Lieteke van Vucht Tijssen de afwijking altijd gezocht bij de lagere klassen, terwijl juist daar een continue discussie plaatsvindt over normen en waarden. ROC-leerlingen komen per definitie met de praktijk van de verzorgingsstaat in aanraking en stellen zich voortdurend vragen over hun handelen.

Einde discussie?

In zijn afsluitend betoog stelde Schuyt dat de overheid zich moet richten op normen en gedrag, terwijl de samenleving ook over waarden moet discussiëren. Hij verwees daarbij naar eerdere discussies over waarden in de jaren vijftig en zestig. Toen was de verwachting dat kennis en wetenschap een grote bijdrage zouden kunnen leveren ('*new knowledge in human values*'). De bijdrage van wetenschappelijke inzichten aan het beleid, laat staan aan de uitkomsten daarvan, dient evenwel niet overschat te worden. Het WRR-project heeft aangetoond dat een politiek beladen kwestie als waarden en normen wetenschappelijk kan worden benaderd, indien de onderzoekers het probleem tegelijkertijd verruimen (door de toevoeging van 'gedrag') en preciezer omschrijven door definities van de begrippen waarden en normen te geven. De vraag blijft of de WRR met deze praktijk de zaken duidelijker maakt of binnen de kortste keren het verwijt over zich heen krijgt maatschappelijke tegenstellingen toe te dekken.

Michiel Beker is redacteur van Facta

Als een van de weinige landen in Latijns-Amerika heeft Chili de afgelopen jaren grote vooruitgang geboekt, zowel op economisch als sociaal gebied. President Ricardo Lagos roemde onlangs in zijn jaarlijkse toespraak voor het Congres 's lands vooruitgang. De geboekte resultaten, zoals een economische groei van gemiddeld 7 procent per jaar in de jaren negentig en het halveren van het aantal Chilenen dat in armoede leeft, zijn inderdaad indrukwekkend. Pieter van Dijk begaf zich naar het presidentiële paleis in Santiago voor een interview met Carlos Vergara, socioloog en persoonlijk adviseur van de president. Ze spraken over het armoedeprobleem, de omgang met het dictatoriale verleden, en het conflict tussen Chili en haar buurland in het noorden. Carlos Vergara: 'Bolivia staat op het punt om uit elkaar te vallen.'

Pieter van Dijk

WORDING VAN CHILI

De man met de leukste baan van Chili. Met die gedachte in mijn hoofd liep ik het Chileense regeringsgebouw La Moneda uit na een uitgebreid interview met Carlos Vergara (53). Als persoonlijk adviseur van de president is hij nauw betrokken bij alle belangrijke thema's waar de regering zich mee bezig houdt. De dagelijkse beleidszorgen aan anderen overlatend, richten hij en zijn twee directe collega's zich uitsluitend op de grote lijnen, op het strategische niveau. Ze zorgen ervoor dat de president in de dagelijkse hectiek van het regeren het zicht behoudt op de ingezette koers, op de langetermijnambities die de regering zich heeft gesteld. Minimaal een keer per week komen Vergara, nog twee andere adviseurs en de president bijeen om uitgebreid van gedachten te wisselen. Alle mogelijke thema's passeren daarbij de revue. Van 's lands strijdkrachten tot de positie van de katholieke kerk. Van de stand van de economie tot de soms problematische relatie met buurlanden als Bolivia of Argentinië. Als hij me vertelt dat hij het erg naar zijn zin heeft in La Moneda, verbaast me dat niets.

Tussen wetenschap en praktijk

Carlos Vergara: 'Wat me bijzonder aanspreekt is het toepassen van sociaal-wetenschappelijke kennis op het beleid van de regering. Hoe directer deze verbinding, hoe beter. Hoe vaak zie je niet dat iemand drie jaar onderzoek doet, zes papers en een boek schrijft en twaalf colleges geeft, zonder dat er in de samenleving ook maar iets verandert?' Desalniettemin begon Carlos Vergara zijn carrière in de wetenschap. Na zijn studie sociologie aan de Katholieke Universiteit van Santiago begon hij in 1971 te werken als fulltime universitair docent in de nabijgelegen havenstad Valparaíso. Toen op 11 september 1973 Pinochet de macht greep, werden alle sociale wetenschappers naar huis gestuurd. De sociologen voorop. 'We hoefden niet meer terug te komen. Zelfs onze boeken konden we niet meer ophalen. Het hebben van een graad in de sociologie was voor de militairen voldoende reden om ons als een gevaar te beschouwen, hoewel niet eens alle sociologen links waren.'

Vergara werkte vervolgens een jaar voor Flacso, een sociaal-wetenschappelijk instituut met vestigingen en onderzoeksprogramma's in heel Latijns-Amerika. Daarna vertrok hij naar Engeland om te promoveren aan de universiteit van Warwick. Toen hij eind jaren zeventig terugkwam, maakte hij de stap naar het bedrijfsleven en werd actief op het gebied van marktonderzoek. Tegelijkertijd deed hij advieswerk voor de Economische Commissie voor Latijns-Amerika en de Cariben (CEPAL), een organisatie van de Verenigde Naties. Hij deed er studies naar armoede en armoedebestrijding. Zo hield hij zich bezig met de vraag hoe indicatoren te construeren zijn voor het meten van armoede, met als doel het creëren van een kennisbron voor succesvol ontwikkelingsbeleid. Ook voerde hij adviesopdrachten uit voor de Organisatie van Amerikaanse Staten en UNESCO.

Toen in 1988 het referendum werd gehouden over de vraag of Pinochet aan de macht mocht blijven, speelde hij een belangrijke rol in het 'Nee-commando', de organisatie die campagne voerde tegen verlenging van Pinochets bewind. Hij was er de expert op het gebied van de publieke opinie, gezien zijn ervaring in sociaal-wetenschappelijk en marktonderzoek. Nadat de eerste democratische verkiezingen waren gewonnen door de christendemocraat Patricio Aylwin, zag hij dat bijna de gehele linkse intelligentsia voor de regering ging werken. Omdat hij vond dat er ook nog wat mensen uit die groep moesten overblijven voor de civil society, bleef hij directeur van de denktankachtige NGO waar hij op dat moment voor werkte. Een ander, meer persoonlijk motief voor zijn keuze om niet voor de regering te gaan werken, was dat hij wilde voorkomen dat mensen later zouden kunnen zeggen dat hij uit eigenbelang actief was geworden in de beweging tegen de dictatuur om later een mooie baan bij de regering te kunnen krijgen.

Maar toen een zeer goede vriend en ex-collega van Vergara (hij was de aanvoerder van het Nee-commando geweest) een ministerspost kreeg tijdens de tweede democratische presidentsperiode en hem vroeg bij hem te komen werken, kon hij niet weigeren. Als hoofd Onderzoek was hij verantwoordelijk voor alle studies die vanuit het ministerie van de President (vergelijkbaar met Algemene Zaken) werden uitgevoerd. Toen de volgende democratische verkiezingen werden gewonnen door de sociaal-democraat Ricardo Lagos, vroeg die hem te komen werken als een van zijn persoonlijke adviseurs.

Gelijke kansen voor heel Chili

Armoede en de bestrijding daarvan zijn altijd belangrijke thema's geweest in Vergara's werk. Bovendien is het een urgent issue in Chili en een van de beleidsprioriteiten van de huidige regering. Iedereen die zich door Santiago of een van de rurale gebieden in het zuiden of noorden van Chili beweegt, kan zien dat niet iedereen evenveel heeft kunnen profiteren van de recente economische voorspoed. Ik leg Carlos Vergara de stelling voor dat er 'twee Chili's' bestaan; de één rijk en ontwikkeld, met toegang tot een hoog niveau onderwijs, gezondheidszorg, huisvesting en dergelijke, en een ander Chili dat arm is, weinig kansen heeft en in dit opzicht veel meer lijkt op de rest van Zuid-Amerika, veel meer dan het rijke Chili dat erg Europees aandoet. Klopt deze stelling?

'Ja en nee. Om te beginnen moet je je realiseren dat het Chili dat we hebben geërfd van het militaire regime een zeer arm Chili was. Maar liefst 41 procent van de bevolking leefde onder de armoedegrens. Zo'n 10 procent verkeerde in staat van acute hulpbehoefte. Het niveau van de publieke voorzieningen was erg laag. Als je kijkt naar wat er de afgelopen 15 jaar is bereikt, dan is dat heel veel. Het

percentage van de bevolking dat in armoede leeft, is gedaald naar ongeveer 20 procent, de groep van allerarmsten naar 5 procent. Bij mijn weten heeft geen enkel land, in ieder geval geen enkel land in Latijns-Amerika, een prestatie in deze orde van grootte geleverd. Bovendien zijn de overheidsuitgaven op het gebied van onderwijs, huisvesting en gezondheidszorg enorm gestegen. De budgetten zijn met een factor drie, vier, soms zelfs zes toegenomen. Tegelijkertijd moest de regering verantwoord omgaan met de begroting. Zomaar een boel geld uitgeven zou de inflatie sterk hebben aangewakkerd. De beschikbare middelen moesten met veel gezag en precisie worden besteed.'

'Het beleid is erop gericht een zo groot mogelijke gelijkheid van kansen creëren voor de hele bevolking. Zoals nu gebeurt bij de toekenning van beurzen voor universitaire studies. Degenen met de minste financiële middelen komen het eerst in aanmerking voor ondersteuning door de regering. Als je kijkt naar de lichte studenten die vorig jaar begon te studeren aan de universiteiten in Chili, dan zie je dat 80 procent van hen eerste generatie universitair student is, jongeren wier ouders niet hebben gestudeerd op universitair niveau. Dat betekent veel: sociale mobiliteit, democratisering. Maar het is een langetermijnproces, het duurt een tijd voordat de resultaten van deze ontwikkeling te zien zullen zijn.'

Wanneer Carlos Vergara het huidige Chili vergelijkt met dat van vijftien jaar geleden, dan ziet hij een groot verschil. 'Toen kon je met recht spreken van twee Chili's die hemelsbreed van elkaar verschilden en bovendien nergens samenkwamen. Nu zitten we midden in een proces waarin die twee werelden langzaam maar zeker bij elkaar komen. Bovendien zie je de wil ontstaan om één volk te vormen.'

'De bereikte resultaten van Chili worden duidelijk als je een vergelijking maakt tussen Santiago en bijvoorbeeld Buenos Aires', zo vervolgt Vergara zijn betoog. 'Aan het begin van de twintigste eeuw nam Argentinië de achtste plaats in op de wereldranglijst van economieën. Nu staan de zaken er minder goed voor. Als je naar Buenos Aires gaat en een bus naar een arme buitenwijk pakt, niet eens zo heel ver buiten het centrum, dan zie je een armoede die je zelfs in de armste delen van Santiago niet zult aantreffen. Het percentage Argentijnen dat onder de armoedegrens leeft, is gestegen van zo'n 15 procent in de jaren zeventig tot 50 procent nu. In het noorden van Argentinië zijn vorig jaar een aantal kinderen omgekomen van de honger. Van de honger! In Chili sterven er geen kinderen van de honger.'

'Tegelijkertijd is er in Chili nog veel te doen. De verwachte kans op sociaal-economisch succes en ontwikkeling van een scholier die in een arme wijk naar een publieke school gaat, en die van mijn zoon die naar het private St. George's College gaat, zijn niet gelijk. En de armoedecijfers van 20 procent van de bevolking onder de armoedegrens en 5 procent hulpbehoevend, zijn nog steeds hoog. Maar wat ik waarneem is dat Chili zich de grootst mogelijke inspanning getroost om een geïntegreerd land te zijn, met meer sociale cohesie en in toenemende mate gelijkheid van kansen. Misschien gaat het niet zo snel als je zou willen. Maar het Chili dat je vandaag de dag ziet, lijkt al totaal niet meer op het Chili van vijftien jaar geleden. En waarschijnlijk zal het over tien jaar weer een stuk verbeterd zijn als we het ingeslagen pad blijven volgen.'

Het verwerken van een dictatuur

De erfenis van de dictatuur laat zich niet alleen gelden op sociaal-economisch vlak. Vlak voor, gedurende en ook na het militaire regime vond een aanzienlijk deel van de Chileense bevolking dat de staatsgreep nodig was om het land niet te laten afglijden in chaos, veroorzaakt door falend, socialistisch economisch beleid. Het percentage Chileenen dat dit nog steeds vindt, neemt weliswaar af, maar niettemin kun je stellen dat het dictatoriale verleden nog niet volledig is verwerkt. Bovendien is het politieke systeem zoals dat vandaag de dag functioneert, gebaseerd op de grondwet die Pinochet in 1980 heeft ingesteld. Deze kent een grote rol toe aan de strijdkrachten van Chili, onder andere door vier senaatszetels te reserveren voor senatoren benoemd door de commandanten van het leger, de marine, de luchtmacht en de politie.

De voorzitter van een van de conservatieve partijen stelde onlangs dat de stabiliteit van Chili in de afgelopen jaren grotendeels te danken is geweest aan het niet hervormen van het nu soms ondemocratische politieke bestel. Ik vraag Vergara of je niet langs dezelfde lijnen kunt stellen dat het geringe publieke debat over het dictatoriale verleden een voorwaarde is geweest voor de recente vooruitgang van Chili. Had een heftiger publiek debat over de dictatuur en de gevolgen daarvan niet geleid tot meer verdeeldheid en minder groei?

Carlos Vergara: 'Ik denk het niet. Als je kijkt naar de periode direct na afloop van de dictatuur, dan was het inderdaad stil rondom de schendingen van de mensenrechten. Maar dat was onvermijdelijk, het was nodig om te overleven. Daar is iedereen het nu wel over eens. De reden is dat Pinochet, na te zijn afgetreden als president, aanbleef als commandant van het leger. En niet omdat het volk dat zo graag wilde, nee, omdat hij zelf had besloten te blijven. Toen de eerste democratisch verkozen president – Patricio Aylwin – de verkiezingen had gewonnen, maar nog niet was aangetreden, verzocht hij Pinochet, publiekelijk, af te treden. Pinochet schudde met zijn vinger en maakte onmiddellijk duidelijk dat hij dat niet van plan was. Het militaire probleem zat daarmee als het ware vastgespijkerd in de nieuwe politieke constellatie, met de dreiging dat op ieder moment opnieuw een staatsgreep zou kunnen plaatsvinden. Dit verplichtte ons erg voorzichtig te werk te gaan. Fouten konden immers snel worden gemaakt, met hoge kosten voor de samenleving.'

'Daar komt bij dat de grondwet en de daaruitvolgende politieke krachtsverhoudingen het onmogelijk maakten een wet aan te nemen die aandacht zou schenken aan de schendingen van de mensenrechten, en het mogelijk zou maken de schuldigen te veroordelen. Een van de oorzaken hiervan ligt in het behoorlijk angstaanjagend binominaal systeem van verkiezingen. Per kiesdistrict zijn er twee zetels beschikbaar, de belangrijkste kandidaten komen van de twee grote politieke allianties, de rechtse *Alianza por Chile* en de centrum-linkse *Concertación de Partidos por la Democracia*. De kern van het systeem is dat een alliantie één zetel verwerft als ze een percentage van tussen de 35 en 66 procent van de stemmen behaalt. Pas wanneer een alliantie meer dan 66 procent behaalt, krijgt ze beide beschikbare zetels toegewezen. De uiteindelijke verdeling van de zetels weerspiegelt daarom in de meeste gevallen niet de opvattingen van de kiezers, en is

in de praktijk sterk in het voordeel van de alliantie van rechtse partijen.'

'Toch slaagde de progressieve *Concertación* bij de eerste verkiezingen in 1989 erin tachtig van de honderdtwintig zetels in het Congres te bemachtigen. Ook wat betreft de verkiesbare zetels in de Senaat haalde links een meerderheid, alleen werd deze meerderheid teniet gedaan door de vier zetels die waren gereserveerd voor de strijdkrachten, plus de twee zetels voor rechters van het hooggerechtshof – nog erger dan de militairen! – en nog eens twee zetels voor een ex-rector magnificus en een ex-minister die door Pinochet waren benoemd. Door deze krachtsverhouding in de Senaat hielden progressieve en conservatieve krachten elkaar precies in evenwicht, zodat er geen wet kon worden aangenomen die degenen die zich schuldig hadden gemaakt aan misdaden tijdens de dictatuur, ter verantwoording zou roepen.'

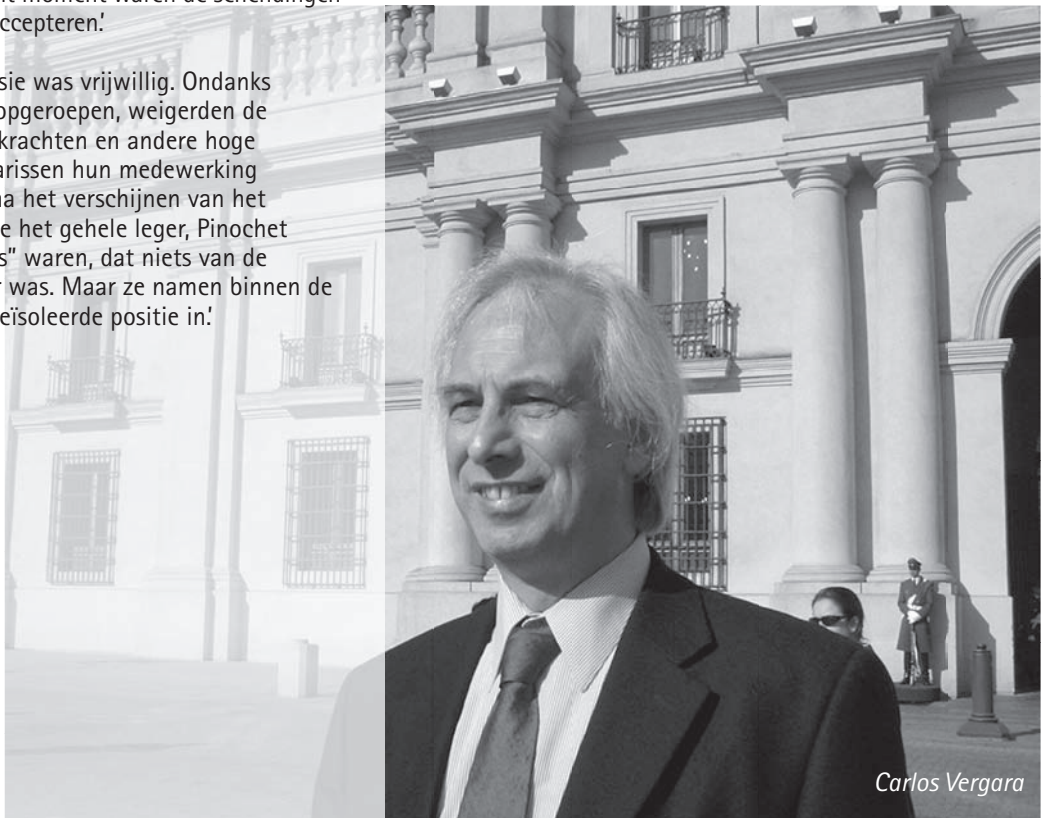
Waarheid, Verzoening en Dialoog

Tegelijkertijd is er binnen de grenzen van het mogelijke veel gebeurd, zo verzekert Vergara. Het feit dat er geen wettelijke stappen konden worden gezet, betekende niet dat er geen activiteiten werden ondernomen om het recente verleden onder de aandacht te brengen. 'President Aylwin heeft in zijn regeerperiode de Nationale Commissie voor Waarheid en Verzoening ingesteld met als opdracht te achterhalen wat er was gebeurd met de *detenidos desaparecidos* (verdwenen gevangenen). Van zo'n duizend personen wist men te achterhalen wat hen is overkomen nadat ze waren opgepakt. Het werk van deze commissie betekende een grote stap vooruit. Voor het eerst erkenden namelijk ook bekende publieke figuren en intellectuelen van rechtse politieke signatuur dat er tijdens het militaire bewind schendingen van de mensenrechten hadden plaatsgevonden. Na dit moment waren de schendingen een feit, iedereen had dit te accepteren.'

'Verschijnen voor de commissie was vrijwillig. Ondanks dat ze één voor één werden opgeroepen, weigerden de commandanten van de strijdkrachten en andere hoge militairen en politiefunctionarissen hun medewerking te verlenen. Bovendien riep na het verschijnen van het eindrapport van de commissie het gehele leger, Pinochet voorop, dat het "pure leugens" waren, dat niets van de inhoud van het rapport zeker was. Maar ze namen binnen de Chileense samenleving een geïsoleerde positie in.'

'Een tweede stap werd gezet tijdens het bewind van Eduardo Frei, de tweede democratisch gekozen president, toen een "Tafel van de Dialoog" werd opgericht. Ook hier was het doel meer te weten te komen over het lot van de gevangenen die waren verdwenen tijdens het militaire regime, bijvoorbeeld waar hun stoffelijke overschotten zich bevonden. Naast mensenrechtenadvocaten, historici en morele leiders vanuit onder meer de katholieke kerk, waren de vier commandanten van de strijdkrachten (Pinochet had zijn functie als commandant van het leger inmiddels neergelegd), of hun directe plaatsvervangers, aanwezig. Voor het eerst erkenden nu ook de militairen dat er tijdens de dictatuur op grote schaal schendingen van de mensenrechten hadden plaatsgevonden. Bovendien beloofden ze officieel dat ze al het mogelijke zouden doen om meer duidelijkheid te verschaffen over het lot van de verdwenen tegenstanders van het militaire regime.'

'Sociaal en politiek gezien werd hiermee een gigantische stap vooruit gezet. Vanuit het perspectief van de nabestaanden van de vermisten was de opbrengst van deze tweede commissie echter niet zo groot. Want in veel gevallen was het onmogelijk om nieuwe gegevens boven tafel te krijgen. Degene die zich schuldig hadden gemaakt aan ontvoering, marteling en het ombrengen van de politieke tegenstanders van het regime, werkten vaak in speciale "antiterreureenheden", zonder vaste plek binnen het leger. Als een commandant van het leger zei dat hij niet wist wat er precies was gebeurd, dan wist hij dat in de meeste gevallen ook echt niet. Het was daarom erg moeilijk om accurate informatie boven tafel te krijgen. Het is niet zo dat er ergens een geheime kamer bestaat met daarin alle relevante informatie en de commandanten van de strijdkrachten weigeren om de sleutel af te geven.'

'Verder is ervoor gezorgd dat verdachten van mensenrechten-schendingen sneller kunnen worden vervolgd, wat in zo'n driehonderd gevallen ook daadwerkelijk is gebeurd. Zo zit de voormalige politiechef van Santiago in de gevangenis. Al met al is er veel vooruitgang geweest op dit gebied. Hier in La Moneda vond vorig jaar september de herdenking van de staatsgreep plaats, op dat moment dertig jaar geleden. Alle onderdelen van de strijdkrachten waren bij deze indrukwekkende gebeurtenis aanwezig. Twee zaken werden duidelijk. Ten eerste: de pijn van het verlies van vaders en moeders, dochters en zonen, die zijn verdwenen tijdens het regime, zal nooit weggaan. We zullen nooit vergeten wat er heeft plaatsgevonden. Ten tweede: Chili heeft nu een gezamenlijk verleden. Niet altijd een gedeeld verleden, maar in ieder geval wel één geschiedenis. Tegelijkertijd zou je soms willen dat er meer gebeurt. Maar bedenk dan dat nog steeds 15 procent van de bevolking van mening is dat de staatsgreep indertijd noodzakelijk was, evenals het vermoorden van al die mensen. Dat we ons op het randje van een burgeroorlog bevonden en dat het een kwestie was van "of zij gaan eraan, of wij". Maar dit percentage neemt ieder jaar af.'

Burenruzie

Terwijl de tegenstellingen binnen de Chileense samenleving minder scherp lijken te worden, zijn de verhoudingen tussen Chili en haar buurlanden soms verre van optimaal. Zo woedt er al enige tijd een conflict tussen Chili en Bolivia. De Bolivianen, aangevoerd door hun president Carlos Mesa, willen dat Chili hen toegang verschaft tot de Stille Oceaan door middel van een "soevereine toegang" tot die zee. Anders gezegd: Bolivia wil een deel van het territorium terug dat ze verloor tijdens de "Pacifische Oorlog", inmiddels meer dan een eeuw geleden. De afkeer van Chili laait zo nu en dan stevig op. Zo toonde de Chileense televisie onlangs hoe boze Bolivianen een pop, gewikkeld in een Chileense vlag, in brand staken. Als ik hem vraag waar deze woede vandaan komt, wijst Carlos Vergara op de Boliviaanse traditie van animositeit jegens Chili.

'Voor de Pacifische Oorlog (1879-1884) was Chili een stuk kleiner. De havenstad Antofagasta, in het noorden van Chili, bevond zich op Boliviaans grondgebied. Na afloop van de oorlog had Bolivia het stuk territorium verloren dat het land met de Pacifische Oceaan verbond. Vanaf dat moment tot de dag van vandaag, altijd, heeft Bolivia gezegd dat het recht heeft op een soevereine toegang tot de zee. Sommigen zeggen om economische redenen, maar daar geloof ik niets van. Het is een puur psychologisch issue. Bovendien is het een opvatting die de Bolivianen al vroeg wordt bijgebracht; op school leren kinderen van jongs af aan dat Chilenen boeven zijn. De afkeer jegens Chili is een gevoel dat continu smeult onder een soort geologische kap. Op momenten waarin het land in crisis is, komt het tot uitbarsting. Met behulp van politici die het conflict gebruiken om hun eigen positie te verstevigen.'

'Dat Bolivia zich op dit moment in een crisis bevindt, is zeker. Sterker nog, het land bevindt zich in meerdere crisissen tegelijk. Ten eerste is er de economische crisis. Men had weliswaar altijd al moeite met het vinden van buitenlandse investeerders, maar nu zijn dit er nog minder. Daaruit voortvloeiend kent het land een sociale crisis, met een laag niveau van publieke voorzieningen en grote armoede. En er is sprake van een heftige wederopstanding van de beweging van de oorspronkelijke, indiaanse bevolking.'

'Een ander voorbeeld heb ik zelf meegemaakt, toen ik in Bolivia een adviesopdracht vervulde op het terrein van sociaal beleid, vijftien jaar geleden. Ik vergeleek het budget van het Boliviaanse ministerie van Volksgezondheid met dat van de vijf grootste NGO's in Bolivia te zamen. En zag vervolgens dat de groep NGO's meer te besteden heeft dan de Boliviaanse overheid! Ongelooflijk. En, tot slot, de in mijn ogen grootste crisis die het land op dit moment doormaakt, namelijk die van een verzwakking van de nationale eenheid. Een territoriumcrisis. Het laagland van Bolivia, met daarin steden als Santa Cruz en Tarija, overwegen om zich af te scheiden van de rest van het land. Mijn waarneming is dat Bolivia op het punt staat om uit elkaar te vallen.'

'Als je al deze crises bij elkaar optelt, als je als land met zoveel problemen tegelijk wordt geconfronteerd, dan wekt het weinig verbazing dat juist nu het agiteren tegen Chili een hoge vlucht neemt. Men hoeft zich even niet bezig te houden met de interne tegenstellingen en creëert tijd om zich te hernemen, een soort time-out. Het is een normaal onderdeel van de Boliviaanse realiteit.'

Aardig en attent

Tegelijkertijd gaat er van de spanning tussen de twee landen weinig direct gevaar uit, zo stelt Vergara. Oorlog zal er niet van komen. Bovendien is de persoonlijke afkeer jegens Chilenen in veel gevallen niet erg diep geworteld. 'De afgelopen jaren heb ik Bolivia drie à vier keer per jaar bezocht voor werkzaamheden voor het Ontwikkelingsprogramma van de Verenigde Naties (UNDP). Ik heb er veel vrienden met wie ik naar voetbalwedstrijden ga in het stadion. Nog nooit heb ik me ongemakkelijk gevoeld, nooit is er een onvertogen woord gevallen of heb ik in een vijandig gezicht gekeken wegens het feit dat ik Chileen ben. Integendeel, men is juist erg aardig en attent.'

De vraag dringt zich op of niet ook het scherpe contrast tussen Chili en Bolivia wat betreft welvaart en ontwikkeling een rol speelt bij de opvattingen van veel Bolivianen over Chili. Zijn ze niet, samen met andere Latijns Amerikaanse landen waar het niet zo goed gaat, gewoon jaloers op het Chileense succes?

'Sommigen zeggen inderdaad dat men de vooruitgang benijdt die we in Chili het afgelopen decennium hebben bereikt. Ik geloof daar niet in. Ik denk eerder dat we te maken hebben met een verstoring van de politiek-economische balans die lange tijd gold. Brazilië en Argentinië waren de reuzen, de rest kleintjes. Brazilië was altijd degene die zei: "Iedereen bij elkaar komen om een gezamenlijk standpunt te bepalen, en dan praat ik wel met de Verenigde Staten." Nu Chili zelfstandig vrijhandelsverdragen heeft gesloten met de Verenigde Staten en de Europese Unie, en het heft in eigen handen aan het nemen is, levert dit onrust op. Meer dan van afgunst is er sprake van onrust, veroorzaakt door de verstoring van het het vrouwde politiek-economische evenwicht in Latijns-Amerika.' Aldus Carlos Vergara, de man met de leukste baan van Chili.

Pieter van Dijk is politicoloog

Een internationaal symposium ter ere van Paul Lazarsfeld

Bart Goeminne

Paul F. Lazarsfeld (1901–1976) wordt over het algemeen beschouwd als een van de meest invloedrijke en bepalende sociale wetenschappers van de 20ste eeuw. Geboren in Wenen, waar hij wiskunde studeerde, emigreerde hij in 1933 naar de Verenigde Staten. Tussen 1949 en 1969 doceerde hij aan de Columbia University te New York, waar hij het *Bureau of Applied Social Research* oprichtte. Tijdens zijn loopbaan leverde Paul Lazarsfeld belangrijke bijdragen aan sociaal surveyonderzoek, mathematische sociologie, methodologie en de studie van massacommunicatie en stemgedrag. Tal van zijn leerlingen, die sterk door hem beïnvloed werden, groeiden uit tot belangrijke invloedrijke sociale wetenschappers. Paul Lazarsfelds meest bekende werken zijn ongetwijfeld *'The People's Choice'* (1944), *'Radio Listening In America'* (1948) en *'Voting'* (1954).

Ter ere en ter nagedachtenis van Paul Lazarsfeld organiseerde het departement sociologie van de Katholieke Universiteit Leuven op 4 en 5 juni 2004 in samenwerking met het Instituut voor Sociaal en Politiek Opinieonderzoek¹ (ISPO) en de Wetenschappelijke Onderzoeksgroep (WOG), gefinancierd door het Fonds voor Wetenschappelijk Onderzoek (FWO), een internationaal symposium.

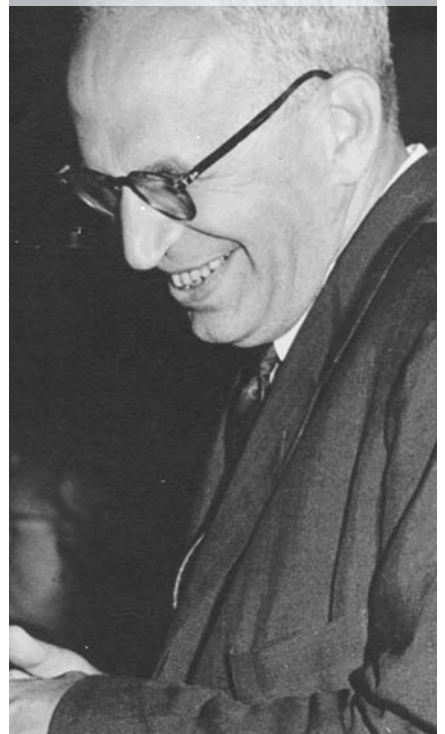
Jonathan Cole, voormalig leerling en collega van Paul Lazarsfeld, en verbonden aan de Columbia University, bracht samen met 24 andere sprekers tijdens dit tweedaagse symposium hulde aan Paul Lazarsfeld. Hij schetste in zijn openingsrede het belang van Lazarsfeld en zijn invloed op de sociale wetenschappen. Cole ging in op de uitmuntende bijdragen van Lazarsfeld in de zes studiedomeinen waarin hij actief was:

1. meetmodellen, operationalisatie and survey research methoden;
2. causale inferentie, multivariaat onderzoek en multilevel analyse;
3. triangulatie (integratie van kwantitatieve en kwalitatieve onderzoeksmethoden);
4. verkiezingsonderzoek;
5. onderzoek naar media-effecten;
6. panel en longitudinaal onderzoek.

Het belang van Lazarsfeld voor dit laatst genoemde studiedomein werd door Jacques Hagenaars (Universiteit van Tilburg) extra onderstreept toen hij verwees naar de oplossingen die Lazarsfeld voorstelde met betrekking tot de problemen in panel studies.

Paul Sniderman (Stanford University) vergeleek Paul Lazarsfeld met een detective die een moordzaak tracht op te lossen. Enkel betreft het onderwerp van onderzoek hier geen moord, maar wel, zoals John Krosnick (Ohio State University & Stanford University) aanhaalde, dynamismen in het hedendaagse sociale leven. De technieken om een dergelijk vraag te beantwoorden, kunnen zowel kwantitatief en/of kwalitatief van aard

zijn, afhankelijk van de vraag, zo stelde Abbas Tashakkori (Florida International University). Aan de hand van een voorbeeld uit de praktijk, meer bepaald het domein van het verkiezingsonderzoek, werd de complementariteit van kwantitatief en kwalitatief onderzoek door Marc Swyngedouw en Jaak Billiet (Katholieke Universiteit Leuven) uit de doeken gedaan.

Met verder interessante bijdragen van de andere sprekers² zoals David Cox (University of Oxford), Wil Dijkstra (Vrije Universiteit & NIAS) en Geert Loosveldt (Katholieke Universiteit Leuven) kunnen we terugblikken op een passend erebetoon aan Paul Lazarsfeld. De afwezigheid hadden nog maar eens ongelijk³.

Bart Goeminne is als wetenschappelijk medewerker verbonden aan het Instituut voor Sociaal en Politiek Opinieonderzoek, KULeuven, België.

Noten

1. <http://www.kuleuven.ac.be/ispo>
2. Andere sprekers waren Rob Eisinga (Katholieke Universiteit van Nijmegen), Gerhard Kleining (University of Hamburg), Michael Marsh (Trinity College Dublin), Nonna Mayer (CEVIPOF-CNRS), Geert Molenberghs (Limburgs Universitair Centrum), Irina Moustaki (Athens University of Economics and Business), Benoît Rihoux (Université Catholique de Louvain), Patrick Roessler (University of Erfurt), Tom Snijders (Universiteit van Groningen), Hans Waage (Universiteit Gent), Nanny Wermuth (Göteborg University), Steven Eggermont, Dirk Heerwegh, Geert Loosveldt, Jan Van den Bulck, Veerle Van Rompaey, Heidi Vandenbosch, Jerry Welkenhuysen-Gybels (Katholieke Universiteit Leuven).
3. Meer informatie over het internationaal symposium ter ere van Paul Lazarsfeld en de gebrachte presentaties is terug te vinden op volgende website : <http://www.kuleuven.ac.be/dvz/lazsite/index.php>

Sophie Body-Gendrot: Regeren op basis van

foto: Carla Schoo

angst

De reactie op onrust en onveiligheid in de grote steden

Talja Blokland

*In publieke debatten is een algemeen gevoel te bespeuren dat de gewone man en vrouw thans meer dan ooit reden hebben om zich onveilig te voelen in de openbare ruimte. Dat geldt dan vooral voor de grote steden, die meer en meer worden voorgesteld als gevaarlijke gebieden waar criminaliteit en geweld welig tieren. Daar zouden minder 'tolerantie' en 'harder' politietoetredingen geboden zijn. De politieke bereidheid om stedelijke onveiligheid op deze wijze aan te pakken, wordt vaak direct verklaard uit het electoraal succes van Pim Fortuyn. Het lijkt wel alsof hij ineens oplossingen bood voor tot dusverre onbenoemde problemen. De trends in landen om ons heen, zonder een Pim Fortuyn, gaan echter in dezelfde richting. Frankrijk is zo'n land, zo laat Body-Gendrot' in *The Social Control of Cities?* zien.*

Professor Sophie Body-Gendrot, CNRS onderzoeker, politicoloog en Americanist aan de Sorbonne, het Institut d'Etudes Politiques en de Ecole Nationale d'Administration, bespreekt in dit boek stedelijke spanningen en onzekerheden onder omstandigheden van globalisering. In haar vergelijkende studie van Frankrijk en de Verenigde Staten bespreekt zij de beleidsopties van steden om met deze spanningen om te gaan. Haar boek bestrijkt een breed veld van thema's, waaronder de wijze waarop stedelijke onrust en globalisering met elkaar samenhangen, waarom in sommige steden de zaken uit de hand lopen terwijl elders alles rustig blijft en hoe de Amerikaanse retorische praktijken en het beleid van repressie en politietoetredingen afwijken van de Franse nadruk op sociale uitsluiting en verzorgingsstaatarrangementen – dit laatste sterk in retoriek en zwak in financiële middelen, waarachter een meer repressieve praktijk schuil gaat (niet geheel vreemd aan Nederland). Op een meer abstract niveau draait de studie om de verhouding tussen nationale staten en steden en hun handelingsvrijheid in een globaliserende wereld, om 'governance' en om mogelijkheden van collectieve actie. Aan het ontbijt in een Milanees hotel, waar Sophie Body-Gendrot de conferentie *Challenging Urban Identities* bijwoonde, vroeg ik haar wat zij zelf de belangrijkste punten in haar studie vindt.

'Sociale onrust en onveiligheid worden veelal ervaren als bedreigingen in de stedelijke omgeving. Daarom vraag ik me ten eerste af over wat voor hulpbronnen steden beschikken om met deze bedreigingen om te gaan. Hoe doen verschillende

steden dit en hoe doen steden in verschillende landen dit? Ten tweede ga ik na hoeveel handelingsvrijheid steden daarin eigenlijk hebben. Wat is de invloed van "hogere sferen" op een stad? Heeft nationaal beleid bijvoorbeeld invloed op wat je de "moods" van de bewoners van een stad zou kunnen noemen? In de derde plaats stel ik in het boek de relatie tussen globalisering en stedelijke onrust aan de orde. Een van mijn belangrijkste stellingen is dat steden inderdaad over hulpbronnen beschikken en dat de plaats zelf ertoe doet. Neem bijvoorbeeld Marseille. In die stad zou al vele, vele malen onrust uitgebroken moeten zijn. Marseille is een gesegregeerde stad, het heeft zowel gevestigde als nieuwe bewoners, armoede, racisme, je vindt het er allemaal. En toch is Marseille tot dusverre gespaard gebleven. Mijn verklaring daarvoor richt zich op de uiterst slimme wijze waarop in Marseille van de lokale cultuur gebruik wordt gemaakt. Er bestaat in die stad een kletscultuur, een cultuur van eindeloos met elkaar praten om conflicten te "verdunnen". De politie heeft zich er misdragen, een zoon van een befaamde dokter werd er door een vijftien jaar oude Algerijn neergestoken. Zo hebben zich een hele batterij aan incidenten voorgedaan die de bom hadden kunnen doen barsten. Maar de elites, onder wie mensen met zeer uiteenlopende posities, een politiechef, een rechter, politici, een priester, een imam, hebben eindeloos met de boze jongeren gepraat. "Zon, zee, voetbal en kletsen", dat is de lokale cultuur.'

Dat klinkt haast alsof je zou kunnen zeggen dat alles goed komt als we nou allemaal maar een cultuur als die van Marseille overnemen.

'Dat lokale cultuur zo makkelijk te veranderen is en dat dat het antwoord zou zijn, is uiteraard een utopie. Xenofobie en racisme zijn overal te vinden, mensen maken gebruik van etnische kenmerken om de Ander buiten te sluiten. In een ander recent boek dat ik heb geschreven, *"Police et discriminations raciales : le tabou français"*, komen politieagenten voor die misbruik van hun macht maken en laat ik zien hoe jongeren het gevoel hebben tweederangsburgers te zijn. Die jongeren voelen zich rechteloos. Sommigen van hen worden agressief en provoceren, ze zijn het zat om niet gehoord te worden. De Franse samenleving deelt niet met "hen". Het individualisme is sterk aanwezig en er is weinig

bereidheid om privileges te delen met degenen die arm en etnisch anders zijn. Van de jonge onderwijzers zonder onderwijservaring komt 40 procent terecht op scholen in de meest problematische wijken. De vakbonden beschermen de rechten van de gevestigde onderwijzers. Het niet bereid zijn te delen, leidt tot een verstoorde samenleving waar geweld instrumenteel wordt. Geweld is het beste wapen dat degenen die niets hebben, ter beschikking staat. Dat is niets nieuws onder de zon. Zwarte leiders in de Verenigde Staten in de jaren zestig wisten al hoe ze de blanke samenleving hun sociale rust konden ontnemen, hun meest gewaardeerde goed. Onrust biedt een mogelijkheid om als collectief te handelen. Gevallen van misdrijven door de politie of van het ontzeggen van rechtsgelijkheid werken als katalysatoren die jonge mensen tot handelen aanzetten. Toch vertellen veel rechters me dat deze jongeren hun handelingen vaak niet plannen. De ene dag gaan ze 's avonds naar huis, de andere dag begaan ze een misdrijf. Als frustraties eenmaal hoog zijn opgelopen, komen de katalysatoren uit toevallige omstandigheden. Waarom doet zich onrust voor in de ene buurt en niet in de andere? De logica van de situaties en de verhalen van frustraties tussen de politie en de jongeren geven je volgens mij de sleutel tot de antwoorden. Een buurt kan weer kalm worden als gevolg van heel kleine veranderingen: een bepaalde familie die verhuist, een verandering in het weer of het seizoen, politieagenten die beginnen te communiceren met bewoners, het kan van alles zijn.

Wat is dan nog het belang van nationaal beleid voor deze buurten?

'De dreiging van geweld die van deze buurten uit zou gaan, wordt politiek geconstrueerd. Deze buurten worden beheerst met de traditionele werktuigen waarover de politieke elites, de politie en de besturen beschikken. Andere traditionele middelen voor integratie vallen uit elkaar: de vakbonden, de kerken (met uitzondering van de islam) en veel van de zogenaamde "leiders van de arbeidersklasse" zijn weggetrokken. Hoe moet er in deze buurten dan weer enige orde worden gebracht?

Dat moet allereerst door het creëren van werkgelegenheid. Dan door het verwerpen van het binaire "wij-gevoel", van het ervaren van insluiting omdat anderen zijn uitgesloten. De overheid is bekwaam in het uitspelen van dit wij-zij gevoel: als er zich ergens onrust voordoet, stuurt de overheid meer politie, oproerpolitie desnoods, en zorgt ervoor dat zulke acties flink onder de aandacht van de kiezers worden gebracht. Mensen *kunnen* worden gemanipuleerd; ze kijken televisie en ze geloven wat ze horen over de *banlieus* en de getto's. Mensen hebben behoefte aan veiligheid. Daarom gebruiken politieke elites veiligheid als thema: ze verbinden bedreigingen van veiligheid of zekerheid met gevaarlijke buurten, terwijl de behoefte aan veiligheid van mensen eigenlijk veeleer gaat om onzekerheden. Ze willen weten hoe zeker ze vandaag de dag nog van hun baan zijn. Omdat de staat daarop het antwoord niet heeft, buigt de overheid de diepe onzekerheden in tijden van globale veranderingen om naar iets heel zichtbaars: de vervallen buurten met hun gemarginaliseerde bewoners. Hoe meer deze politieke technologie van "surveillance" wordt gebruikt, hoe beter politici het doen onder het electoraat. Momenteel speel ik ook met een nieuw idee: sommige kleinschalige bedreigingen worden tegenwoordig door grootschalige vervangen. Het valt me op dat de regering Bush nooit meer spreekt over getto's en de oorlog tegen de misdaad, maar alleen nog maar over de oorlog tegen het terrorisme.

"Terrorisme" maakt meer mensen bang, zou je kunnen zeggen. Het levert daarom politieke elites meer op om via die angst te regeren.

Waar liggen de oplossingen? Je wijst op de repressie, maar je toont je in je boek ook kritisch over de rol van links. Zo schrijf je over Cité de Poètes, waar bewoners om sancties vroegen, en hun buik vol hadden van het vertoog van tolerantie - je zegt dat dit inging tegen een taboe waaraan veel linkse intellectuelen vasthouden die zelf niet in de betreffende buurten wonen en daarom makkelijk genereus en meelevend kunnen zijn. Je zegt dat ze ongewild de veroordelingen van onruststokers ter rechter zijde versterken. Hoezo? En wat is het alternatief?

'Op dit moment is links niet langer aan de macht, maar toen ik het boek aan het schrijven was, voerde links een desastreus beleid. De linkse politici waren te zacht als het om criminaliteit ging en ze namen de problemen niet serieus. In plaats van dat de overheid straathoekwerkers een minimumloon betaalde, laat staan een behoorlijk salaris, en de beste onderwijzers en maatschappelijk werkers aantrok om families met problemen te ondersteunen en te helpen, hulp die deze gezinnen nodig hadden, ging al het geld op aan bureaucratie. In Amerika hebben migranten niet het gevoel dat ze geen deel uitmaken van de samenleving. Daar leren ze dat het land hen nodig heeft. In Frankrijk is het tegendeel het geval. Rigide regels zorgen ervoor dat sociale voorzieningen om zes uur dicht gaan, precies het tijdstip dat jongeren rond beginnen te hangen in de openbare ruimte. In de door mij onderzochte Cité waren projecten van bewoners zelf succesvol, maar dat is ongebruikelijk. We weten wat "werkt", zoals het opsporen van vroege signalen van gewelddadig gedrag in scholen. Maar sommige onderwijzers weigeren daaraan mee te werken. Intellectuelen houden er ook dubbele standaarden op na. Hun houding is dat kinderen van achterstandswijken niet gestraft zouden moeten worden. Ze straffen hun eigen kind als het iets uitspookt, maar ze zouden de kinderen van de cités niet verantwoordelijk houden. Ze doen alsof die kinderen van een andere planeet komen, alsof ze niet bij "ons" horen. Zo is het natuurlijk niet. Een kind wil dat volwassenen om hem geven, om hem aan te moedigen en om hem tegen te houden.

Je houdt een pleidooi voor betrokkenheid, voor burgerschap, voor het omarmen van nieuwe gezamenlijke initiatieven - ben je erg optimistisch over de resultaten van zulke inspanningen? Ik ben optimistischer over de civil society dan over de staat. In Frankrijk verwachten mensen alles van de staat. In Amerika doen ze dat niet. Daar zijn de mensen bereid zich in te zetten. De Fransen denken dat ze genoeg belasting betalen en dat daarmee de kous wel af is. Ik denk niet dat je allebei kunt hebben: bescherming van de staat, zoals in Frankrijk of Nederland, en van mensen verwachten dat zij zich in de samenleving inzetten, zoals in de Verenigde Staten.

Talja Blokland is KNAW-fellow en bijzonder hoogleraar Wetenschappelijke grondslagen van het opbouwwerk, FSW, EUR. Zij is redacteur van Facta.

Literatuur

Sophie Body-Gendrot - *The Social Control of Cities? : A comparative perspective.* - Oxford (etc.) : Blackwell, 2000

Sophie Body-Gendrot en Catherine Wihtol de Wenden - *Police et discriminations raciales : le tabou français.* - Parijs : Ed. de l'Atelier - Ed. ouvrières, 2003

ASSOCIATION FOR THE SOCIOLOGY OF RELIGION

RELIGION, POLITICS, AND THE STATE AT HOME AND ABROAD

2005 Annual Meeting
August 13-15, Radisson Warwick Hotel
Philadelphia, Pennsylvania

Papers are invited on a broad range of issues in the sociological study of religion relating to the meeting theme, including but not limited to the following:

- Viewing the 2004 Presidential election through a religious lens
- Religion in local, state, and national politics
- Democracy and religious extremism
- Assessing the First Amendment and its breaches
- American Exceptionalism as fact or fiction
- Religion as a source of international conflict and/or peace
- The changing politics of gender
- The politics of fundamentalism and its critics
- Politics within religious organizations and movements
- Religion, gay marriage, and civil unions
- The politics and efficacy of Faith-Based Initiatives
- Religious globalization of political winds, and vice versa
- Religion and the Good Society
- Praying alone: religion and social capital
- Evaluating the media in its coverage of religion and politics

The program seeks to include papers that address substantive, theoretical, methodological, and normative issues in the sociology of religion.

Deadlines: Session Proposals are due by 15 January 2005; Paper Abstracts are due by 15 February 2005

Submission guidelines: (1) Submissions by email are strongly encouraged. (2) Limit paper abstracts to 150 words. (3) Membership in the ASR is required for program consideration. See the ASR website (www.sociologyofreligion.com) for information.

Program chair: David Yamane,
Department of Sociology, Wake
Forest University, P.O. Box 7808,
Winston-Salem, NC 27109. E-mail:
ASR2005@wfu.edu

Benoemingen

ASC - Prof. dr. Leo de Haan is per 1 september benoemd tot directeur van het Afrika-Studiecentrum (ASC) in Leiden en tevens tot hoogleraar op persoonlijke titel aan de Universiteit van Leiden, met als leeropdracht 'De studie van ontwikkeling in sub-Sahara Afrika'. De Haan (54) was van 1999 tot 2004 hoogleraar/directeur van het Centre for International Development Issues (CIDIN) in Nijmegen. Hij is de opvolger van dr. Gerti Hesseling, die sinds 1996 aan het hoofd van het Afrika-Studiecentrum heeft gestaan. Zij blijft als onderzoeker verbonden aan het ASC. Daarnaast blijft ze werkzaam in haar functie als voorzitter van de RAWOO (Raad voor het Wetenschappelijk Onderzoek in het kader van Ontwikkelingssamenwerking) in Nijmegen.

EUR - Prof. dr. A. Steenhoek, bijzonder hoogleraar Maatschappelijke aspecten van geneesmiddelenbeleid in het ziekenhuis in de Faculteit der Geneeskunde en Gezondheidswetenschappen vanwege de NVZ Vereniging van ziekenhuizen.

EUI - Staatssecretaris Rutte (Ministerie van OCW) heeft de benoeming goedgekeurd van prof. dr. Uri Rosenthal als lid van de Hoge Raad van het Europees Universitair Instituut (EUI) in Florence (Italië). Rosenthal volgt prof. dr. Roel in 't Veld op die met pensioen gaat. Het EUI is een vooraanstaand onderzoeksinstituut voor economische, sociale en historische wetenschappen. Het instituut staat open voor alle EU lidstaten. Ruim 500 postdoctorale studenten bereiden aan het EUI een promotie voor. Ook beheert het instituut de archieven uit de beginperiode van de Europese Gemeenschap. De Hoge Raad is het hoogste bestuursorgaan van het EUI.

Uri Rosenthal (1945) is hoogleraar bestuurskunde aan de Universiteit Leiden en voorzitter van het COT Instituut voor Veiligheids- en Crisismanagement. Sinds 1999 is hij tevens lid van de Eerste Kamer der Staten-Generaal.

RUG - Dr. M.P.C. (Greetje) van der Werf, hoogleraar Onderwijzen en leren bij de Faculteit der Psychologische, Pedagogische en Sociologische Wetenschappen.

Prof. dr. T.H.A. (Tammo) Bijmolt, hoogleraar Methoden en technieken van marktonderzoek bij de vakgroep Marketing van de Faculteit der Economische Wetenschappen. Hij was hoogleraar Marketing-onderzoek aan de Universiteit van Tilburg.

UU - Dr. J.D.H.M. Vermunt, hoogleraar 'Didactiek van het doceren en van het opleiden van docenten' aan de faculteit Sociale Wetenschappen ten behoeve van

het IVLOS. Mr. dr. J.J. Verhoeven, hoogleraar 'Rechtsgeschiedenis' aan de faculteit Rechtsgeleerdheid, Economie en Bestuurs- en Organisatiewetenschap.

UvA - Prof. dr. Roland P.C.W.M. Brandsma, hoogleraar Fiscale economie aan de Faculteit der Economische Wetenschappen en Econometrie. Dr. Peter A.A. van den Besselaar, bijzonder hoogleraar Communicatiewetenschap, in het bijzonder de communicatiewetenschappelijke aspecten van ICT-gebruik in de maatschappijwetenschappen, aan de Faculteit der Maatschappij- en Gedragswetenschappen. De leerstoel is ingesteld vanwege de Stichting ICT in de Alfa- en Gammawetenschappen, met steun van de Koninklijke Nederlandse Academie van Wetenschappen.

VU - Herman Kappelle, bijzonder hoogleraar Fiscaal Pensioenrecht, faculteit Rechtsgeleerdheid. De nieuwe leerstoel is ingesteld op initiatief van AEGON Nederland. Dr. S.R. Clegg, hoogleraar Discourse and Management Theory bij de Faculteit der Sociale Wetenschappen. Dr. T.H. Eriksen, hoogleraar Anthropology of Human Security bij de Faculteit der Sociale Wetenschappen. Dr. L.F. Groenendijk, bijzonder hoogleraar Comenius leerstoel voor de geschiedenis van levensbeschouwelijke opvoeding, in het bijzonder binnen de traditie van het Nederlands protestantisme, vanwege de Stichting Het Vrije Universiteitsfonds, bij de Faculteit der Letteren én de Faculteit der Psychologie en Pedagogiek. Dr. H. Kelderman, bijzonder hoogleraar Psychometrie, in het bijzonder de testleer, vanwege de Stichting ter Bevordering van de Wetenschap der Datatheorie. Dr. A.C. Liefbroer, bijzonder hoogleraar Demografie van jong-volwassenen en intergenerationele overdracht, vanwege het Nederlands Interdisciplinair Demografisch Instituut, bij de Faculteit der Sociale Wetenschappen. Dr. B. Meyer, hoogleraar Culturele antropologie bij de Faculteit der Sociale Wetenschappen. Dr. H.J.M. van Oers, bijzonder hoogleraar Cultuurhistorische Onderwijsopagogiek. Deze leerstoel is ingesteld door de Academie voor Ontwikkelingsgericht Onderwijs. Dr. H.W. Overbeek, hoogleraar Internationale betrekkingen, in het bijzonder de transnationale politiek, bij de Faculteit der Sociale Wetenschappen.

Lastige medewerkersorganisatie

Sue-Yen Tjong Tjin Tai

Op 9 juni ontving Marianne van Woerkom (Faculteit Personeelswetenschappen, Universiteit van Tilburg) een prijs voor haar proefschrift *Critical Reflection at Work : Bridging individual and organisational learning*. De Vereniging voor Onderwijsresearch en het Vlaams Forum voor Onderwijsresearch beoordeelden haar proefschrift als de beste in 2003 op het gebied van onderwijsresearch.

'Het is lastig om een positie als klokkenluider in te nemen. Zulke werknemers beginnen meestal intern met hun kritiek op de bestaande werkwijze, waarna ze vaak na vele interne conflicten uiteindelijk buiten de organisatie komen te staan. Het verschijnsel kan dus ontstaan als gevolg van kritisch reflectief werkgedrag. Vandaar dat het me intrigeert, want het is belangrijk dat mensen misstanden signaleren en daarom had ik het in mijn gedachten tijdens mijn onderzoek', aldus Marianne van Woerkom (33), die in 2003 promoveerde aan de faculteit Onderwijskunde van de Universiteit Twente. De onderzoekster was geïnteresseerd in werkgerelateerd leren en begon met casestudies waarin ze werkgevers vroeg wat de kenmerken van hun excellente werknemers zijn. Haar aanname was dat excellentere werknemers goed weten te leren in hun werkomgeving, omdat ze beschikken over 'flexibele competentie' en daardoor hun vakbekwaamheid continu optimaliseren. Uit de survey bleek echter dat werkgevers de meeste waardering uitspraken over werknemers die regelmatig 'lastig' waren, die kritiek hadden op het werk. Het was niet genoeg als werknemers precies deden wat hen gevraagd werd. Bovendien bleek uit een casestudie van een *call centre* dat flexibiliteit en competentie met elkaar kunnen conflicteren. Oorspronkelijk gaf het *call centre* de voorkeur aan medewerkers die veel moeite deden om klanten tevreden te stellen. Maar toen de efficiency omhoog moest, was het nodig dat medewerkers in staat waren om eerst in te schatten of een vraag te tijdrend was en, als dat het geval was, vriendelijk 'nee' te zeggen tegen de klant. Juist voor de werknemers die vroeger door hun bazen als zeer competent werden beoordeeld, was het moeilijk om hun werkwijze aan te passen en dus flexibel te zijn. Het voorbeeld toont aan dat het niet alleen van belang is of werknemers flexibel kunnen zijn, maar ook of ze flexibel willen zijn.

Kritisch reflectief werkgedrag

Van Woerkom ging daarom op zoek naar een concept voor werkgerelateerd leren dat haar bevindingen beter kon verklaren dan 'flexibele competentie'. Een beperking van flexibele competentie is dat het gedefinieerd is vanuit een werkgeversperspectief, want het benoemt alleen eigenschappen van werknemers die belangrijk zijn voor de efficiëntie en effectiviteit van het werk. Daardoor gaat flexibele competentie voorbij aan factoren in de organisatie die werknemers motiveren en beïnvloeden om te leren tijdens hun werkzaamheden. Na een literatuuronderzoek definieerde Van Woerkom een nieuw begrip: kritisch reflectief werkgedrag. Het begrip omvat 'individuele of interactieve activiteiten die gericht zijn op de optimalisatie van werkpraktijken of op de kritische analyse en de verandering van organisatorische of

rs zijn goed voor de

individuele waarden'. 'Kritisch reflectief werkgedrag bestaat uit activiteiten als reflecteren, het delen van je kritische mening, feedback vragen en experimenteren', licht Van Woerkom toe.

Op basis van casestudies en theorie ontwierp Van Woerkom een vragenlijst om kritisch reflectief werkgedrag te meten en toetste deze in een survey en twee casestudies om na te gaan welke factoren daarbij van belang zijn. Tijdens de casestudie in een textieldrukkerij bleek hoe interactie bepaalt of mensen wel of geen kritisch reflectief werkgedrag vertonen. Van Woerkom: 'Ik interviewde mensen die door hun baas hoog of laag werden gescoord op kritisch reflectief werkgedrag. Daarmee wilde ik te weten komen waarom mensen zich zo gedragen. Soms hadden ze daar hele goede redenen voor. Zo zei een research & development medewerker dat hij expres weinig experimenteerde, omdat hij al zo veel vernieuwende collega's had en dat hij zich daarom meer richtte op werkzaamheden om de bestaande systemen in stand te houden. Ik ben daardoor meer gaan nuanceren, want ik was eerst normatief aan de slag gegaan met het idee dat kritisch reflectief werkgedrag goed is, terwijl uit het voorbeeld blijkt dat te veel vernieuwing niet goed is voor een organisatie.' 'Soms hebben medewerkers irrationele argumenten voor hun gedrag', vervolgt Van Woerkom. 'Zo vertelde een medewerker dat hij weinig kritisch meedacht in de organisatie wegens een incident met zijn toenmalige baas. Die baas had geen medeleven getoond toen de medewerker met zijn dochter naar het ziekenhuis moest in verband met problemen met haar zwangerschap. Dat deed vervolgens bij hem de deur dicht en hij besloot toen alleen maar zijn werk te doen en niets extra's, terwijl de betreffende baas inmiddels al lang is vervangen. Daardoor kreeg ik inzicht in hoe de interactie tussen werkomgeving en persoon gedrag bepaalt. Toch sluit zo'n gebeurtenis niet uit dat mensen zich ontwikkelen in hun vak, maar ze houden dat beperkt tot hun directe omgeving, daarom noem ik ze *narrow learners*'.

Brood en spelen

Er zijn twee belangrijke variabelen die kritisch reflectief werkgedrag beïnvloeden, namelijk 'vertrouwen in de eigen competentie' en 'participatie'. Van Woerkom: 'Vertrouwen in de eigen competentie is belangrijk voor werknemers, omdat ze met akritisch reflectief werkgedrag een risico nemen. De resultaten van experimenteren zijn onzeker en door in te gaan tegen de heersende mening, riskeren ze conflicten. Werknemers moeten voor kritisch reflectief werkgedrag echter ook het gevoel hebben dat de organisatie van hun is en daarom is participatie van belang. Ze moeten dus de gelegenheid krijgen om hun mening te uiten, wat is onderkend

in populaire management concepten als "kwaliteitscirkels" en "zelfsturende teams".

De praktijk is echter weerbarstig, ontdekte Van Woerkom. Werknemers zullen namelijk alleen hun ideeën te berde brengen als werkgevers hun participatie serieus nemen en de ideeën van werknemers ook toepassen in de organisatie. In de textieldrukkerij bleek dat de managers wel zeiden dat ze de inspraak van medewerkers belangrijk vonden, maar dat hun gedrag tijdens vergaderingen daar niet mee overeenstemde, wat demotiverend was voor de medewerkers. Daarnaast deden de managers in de praktijk weinig met de suggesties van hun medewerkers.

Ook de leidinggevenden van een forensisch-psychiatrische kliniek gaven de indruk dat ze de kritiek van hun medewerkers heel belangrijk vonden, maar ze deden er vervolgens weinig mee. Het gevolg was dat de medewerkers van de kliniek cynisch waren over de participatiemogelijkheden die hen werden geboden in allerlei werkgroepen. Ze noemden die 'brood en spelen'. Ze gaven voornamelijk kritiek uit onvrede en richtten die tegen verandering en voor handhaving van de bestaande situatie.

Leerprocessen

Van Woerkoms onderzoeksaanpak was exploratief van aard. Ze heeft kritisch reflectief werkgedrag als concept ontwikkeld op basis van theorie en case studies. Met het door haar ontwikkelde meetinstrument kunnen leidinggevenden in overleg met hun medewerkers bepalen op welke wijze ze leergedrag kunnen bevorderen. 'Wat ik belangrijk vind, is dat kritisch reflectief werkgedrag als onderdeel van het natuurlijke leerproces beter herkend wordt, want daar valt veel winst te behalen voor zowel organisaties als het beroepsonderwijs. Leren is een heel centraal proces bij mensen en ik verwacht dat mensen en organisaties er veel van kunnen profiteren als ze inzicht hebben in hoe zulk gedrag ontstaat of hoe dat dood slaat'. Kritiek is volgens de onderzoekster echter geen doel op zich. 'Als mijn onderzoek wordt gepresenteerd als "kritische medewerkers zijn betere medewerkers", dan vind ik dat overdreven. Mijn reactie is dan "voor wat?" Kritiek is met name van belang voor ontwikkeling, maar soms wil een organisatie gewoon de status quo handhaven, zoals klokkenluiders tot hun teleurstelling en frustratie merken'.

Sue-Yen Tjong Tjin Tai is redacteur van Facta.

Het proefschrift *Critical reflection at work* is te bestellen bij Monique Kole, e-mail: m.kole@edte.utwente.nl, tel. 053 4892262.

Edith de Leeuw,
Universiteit Utrecht en
MethodikA, Amsterdam,
edithl@xs4all.nl

Een brief helpt!

Edith de Leeuw

Een van de meest consistente bevindingen bij postenquêtes is dat een brief met een korte aankondiging helpt om de respons te verhogen. Een reeks meta-analyses in de afgelopen jaren toont dit glashelder aan. Toch is het gebruik van een korte vooraankondiging geen standaard in postenquêtes, hoewel Dillman¹ het expliciet aanraadt. Bij wetenschappelijke web- en internet surveys is een vooraankondiging echter standaard². Deze heeft meestal de vorm van een e-mail, maar in een aantal gevallen wordt de potentiële respondent zelfs per 'ouderwetse' papieren brief uitgenodigd deel te nemen aan een websurvey.

In face-to-face interviews wordt een aankondigingbrief eigenlijk bijna altijd gebruikt en ook bij telefonische interviews wordt de brief steeds vaker ingezet in de strijd tegen de groeiende non-response. Dat dit werkt heeft een recente meta-analyse aangetoond waarin de resultaten van 21 experimenten naar het effect van vooraankondigingen zijn samengevat³. Gemiddeld stijgt de respons met bijna 6 procent: van gemiddeld 43.8 procent in de 'geen brief-conditie' naar gemiddeld 49.4 procent in de groepen die een aankondigingbrief ontvingen. Dit is een gemiddelde over alle 21 experimenten. Niet alle aankondigingbrieven zijn even effectief. Sommige brieven verhogen de respons ternauwernood vergeleken met geen brief sturen, terwijl andere brieven responsverhogingen geven van 10 tot 20 procent. Veel hangt blijkbaar af van een goede brief. Maar wat is een goede aankondigingbrief?

Allereerst is er een duidelijk onderscheid tussen aankondigingbrieven voor een postenquête of een websurvey en voor interviews. In interviews heeft de aankondigingbrief letterlijk de functie van een aankondiging en introductie: 'binnenkort zal een van onze interviewers...! In feite wordt de weg bereid voor interviewers om de respondent te benaderen en over te halen om mee te doen met het onderzoek⁴. Interviewers waarderen aankondigingbrieven dan ook zeer. Een van de positieve effecten van een brief is dat deze het zelfvertrouwen van de interviewer versterkt en zijn professionaliteit benadrukt. Van groot belang daarbij is dat de brief duidelijk maakt dat het om een serieus

en bonafide onderzoek gaat en dat de interviewer te vertrouwen is. Een goede brief heeft daardoor niet alleen invloed op de uiteindelijke respons, maar ook op de bereikbaarheid. Potentiële respondenten zijn eerder geneigd de deur open te doen voor een interviewer van een gerenommeerd bureau die per brief is aangekondigd. Zelfs bij telefonisch onderzoek kan dit nog een effect hebben bij nummerherkenning. Daarnaast voorkomt het bij telefonisch onderzoek vroegtijdig afbreken, zodat de interviewer de introductie af kan maken. Zonder brief is de standaard reactie bij een onverwacht telefoontje 'ze willen me wat verkopen' en wordt de hoorn snel neergelegd. Met brief weet de benaderde dat het een legitiem onderzoek betreft en geen verkapt marketing poging⁵.

Legitimiteit en introductie van onderzoek en interviewer zijn de belangrijkste taken van een aankondigingbrief van een interview. Dus een duidelijk officieel briefhoofd, een verwijzing naar de interviewer en het serieuze karakter van het onderzoek. Een telefoonnummer voor meer informatie en voor antwoorden op vragen dient expliciet in de brief vermeld te worden; een e-mail adres is echter niet aan te raden. De brief dient kort, helder en leesbaar te zijn en het doel van het onderzoek duidelijk over te brengen. Heel belangrijk is het dat de brief niet te veel argumenten bevat en interviewers de ruimte laat om een goede, aan de situatie aangepaste introductie te geven en de respondent persoonlijk over te halen. Tot slot dient de brief een heel korte garantie van vertrouwelijkheid te bevatten en een expliciet woord van dank of waardering voor de medewerking ter afsluiting. Soms is een onderzoeksorganisatie gedwongen veel extra informatie op te nemen in een brief, bijvoorbeeld een uitgebreide vertrouwelijkheidsgarantie. Dit maakt een brief vaak te lang en gecompliceerd en kan een averechts effect hebben. Een oplossing hiervoor die in de Verenigde Staten veel gebruikt wordt, is het afdrucken van een FAQ op de achterkant van de brief. FAQ - Frequently Asked Questions - is een begrip ontleend aan internet, waarbij informatie gegeven wordt in de vorm van Vraag en Antwoord. Bijvoorbeeld:
Vraag: Hoe komt U aan mijn adres?
Antwoord: We hebben een steekproef getrokken uit

Over vooraankondigingen en respons in enquêteonderzoek

Hebben aanschrijfbrieven bij interviews als voornaamste functie de interviewer te introduceren en duidelijk te maken dat het onderzoek bonafide is, bij postale en websurveys heeft een aanschrijfbrief nog een additioneel doel. In de brief dient de toekomstige respondent ook overgehaald te worden om mee te doen. Met name bij webenquêtes is dit uiterst belangrijk. De aanschrijfbrief is de enige communicatie met de potentiële respondent. Bij een postenquête zijn er meerdere contacten, zodat argumenten herhaald of versterkt kunnen worden, bijvoorbeeld in de begeleidende brief bij de vragenlijst zelf.

Wat zijn nu belangrijke onderdelen van een begeleidende brief bij schriftelijke of internetvragenlijsten. Allereerst een officieel briefhoofd om duidelijk te maken dat het een serieus onderzoek betreft. Zowel briefhoofd als ondertekening maken het belang duidelijk, zeker als de brief van een 'autoriteit' afkomstig is (ANWB, CBS, universiteit). De brief dient een 'echte' brief te zijn met aanhef en ondertekening. Als de naam van de geadresseerde niet bekend is, schrijf dan geachte heer, mevrouw; vermijdt 'bewoner van dit huis'. Het laatste roept te veel associaties op met (voorlichting)folders, zoals blijkt uit vraaggesprekken met potentiële respondenten. De brief zelf begint met het waarom van de brief (bijvoorbeeld 'binnenkort ontvangt u een enquête'), daarna volgt een korte introductie van het onderwerp (waar gaat het over, waarom is dit belangrijk) en het benadrukken van het belang van de respondent zelf ('ieder antwoord is belangrijk, ook het uwe'). Net als bij de aankondigingbrief voor interviews dient een contactpersoon vermeld te worden voor vragen en informatie ('als u vragen hebt, ...'). Een korte vertrouwelijkheidsgarantie en een duidelijk dank-u-wel met handtekening en titel afzender sluiten de brief af.

Voor een postenquête is dit voldoende, bij een internetsurvey kan men de brief iets uitbreiden en meer argumenten geven (hoe belangrijk het is, hoe nuttig, etc.). Ook kan men verwijzen naar een website met veelgestelde vragen en antwoorden (FAQ). Een aankondigingbrief voor een web of internetsurvey

is immers een combinatie van de aankondigingbrief van een postenquête én de begeleidende brief bij een postenquête. Ter illustratie, wanneer er sprake is van een beloning voor het invullen, wordt dit bij een postenquête meestal vermeld of bijgevoegd in de begeleidende brief, bij een internetenquête gebeurt dit al in de aankondigingbrief.

Tot slot

1. Test altijd een aanschrijfbrief uit door deze aan een aantal potentiële respondenten voor te leggen en via een open interview na te gaan of de brief begrijpelijk is en of de brief overtuigend is.
2. Zorg dat er maar een paar dagen zitten tussen ontvangst van de aankondigingbrief en het daadwerkelijke verzoek, en vooral:
3. Volg bij het schrijven van een aankondigingbrief de aloude raadgeving 'KISS' oftewel 'Keep It Simple Surveyonderzoeker!'

Noten

1. Don A. Dillman - *Mail and Telephone Surveys : The Total Design Method.* - 1978; Don A. Dillman - *Mail and Internet Surveys : The Tailored Design Method.* - 2000 (beide uitgegeven door Wiley).
2. Zie bijvoorbeeld Dillman (2000) en de website van het internationale websurvey methodology project: <http://www.websm.org/>
3. De Leeuw, Hox, Korendijk, Lensvelt-Mulders & Callegaro - *The influence of advance letters on response in telephone surveys : A meta-analysis.* - 2004. - (Paper presented at the sixth international conference on logic and methodology, 16-20 Augustus, 2004, Amsterdam)
4. Zie voor succesvolle interviewerstrategieën bijvoorbeeld Snijkers (et al) - Interviewers' tactics for fighting survey nonresponse. - In: *Journal of Official Statistics* (1999) (also available free at www.jos.nu)
5. Zie ook 'SPAM en de gevolgen voor wetenschappelijk onderzoek en communicatie'. - In: *Facta* 12 (2004) 2 (maart).

AntiThese buigt zich over Amerikanisme

Esther van der Meer

Vereniging AntiThese

Sinds 1998 wordt elk jaar het tiendaagse SWR-Hendrik Muller Seminaar gehouden voor zeer goede ouderejaarsstudenten en recent afgestudeerden in de sociale wetenschappen. De organisatie van het seminaar is in handen van de Sociaal Wetenschappelijke Raad (KNAW) en de Stichting Dr. Hendrik Muller's Vaderlandsch Fonds. Het doel van het Seminaar is de deelnemers in de gelegenheid te stellen ervaring op te doen in een interdisciplinaire werken en discussiegroep van hoog intellectueel niveau. Drie jaar geleden is door de alumni van het seminaar de vereniging AntiThese opgericht. AntiThese organiseert lezingen en discussies over maatschappelijke thema's.

Informatie:

<http://www.antithese.nl/>

De Verenigde Staten hebben een dubbel imago. Het land oefent een positieve aantrekkingskracht uit door de American Dream en de onbegrensde mogelijkheden op het gebied van ondernemerschap, democratie en wetenschap. In negatieve zin staat het land model voor de almachtige consumptiemaatschappij en als kolonialistisch exporteur van de eigen moraal. Sinds de aanslagen van 11 september 2001 en het Amerikaanse optreden in Irak zijn beide beelden versterkt. Het negatieve beeld vormde het onderwerp van het symposium Anti-Amerikanisme dat op 2 juli jl. werd georganiseerd door de vereniging AntiThese.

You are either with us or against us

Henk Hofland (columnist en voorheen hoofdredacteur NRC Handelsblad), Rob Kroes (hoogleraar Amerikanistiek) en Maarten van Rossem (bijzonder hoogleraar Nederlandse cultuurgeschiedenis) bogen zich samen met het publiek over de vraag wat de oorzaken zijn van het huidige anti-Amerikanisme.

Het publiek dacht bij anti-Amerikanisme aan de toenemende arrogantie van de Amerikanen als wereldmacht, het verbranden van de Amerikaanse vlag en de zware beveiliging van het Amerikaanse consulaat op het Museumplein. Anti-Amerikaanse gevoelens zijn geen nieuw fenomeen in Europa. Het meest bekende voorbeeld uit de geschiedenis is het massale protest in de jaren zestig tegen de Amerikaanse

ver anti-

Henk Hofland, Rob Kroes en Maarten van Rossem

bombardementen op Vietnam. De vraag is echter of de demonstrant die 'Johnson moordenaar' riep anti-Amerikaans was of alleen tegen de oorlog in Vietnam was. Zong diezelfde demonstrant bijvoorbeeld niet gezellig mee met de Amerikaanse zanger Bob Dylan?

Diezelfde vraag kan gesteld worden over de tegenstanders van het beleid van George Bush. Zijn het anti-Amerikaanse gevoelens of is het enkel kritiek op de huidige Amerikaanse regering en de aanpak in Irak? De sprekers waren het met elkaar eens dat kritiek leveren niet gelijk staat aan anti-Amerikaans zijn. Bovendien zijn veel Amerikanen ook gekant tegen het Amerikaanse beleid van deze tijd. Michael Moore, de regisseur van *Fahrenheit 9/11*, zal als Amerikaans staatsburger toch niet anti-Amerikaans zijn? De vergelijking werd getrokken tussen kanttekeningen plaatsen bij het beleid van Israël en vrij snel in de hoek van antisemieten geplaatst worden. Kritiek op het beleid van de Verenigde Staten wordt te snel als anti-Amerikaans bestempeld. Hiermee is het in de hoek drukken van anti-Amerikanisme meer een debating trick – 'You are either with us or against us' – dan een nieuwe golf van anti-Amerikanisme.

Soldaten

De Verenigde Staten maken veel gebruik van retoriek. Naar eigen zeggen zijn ze het boegbeeld van Freedom en Democracy. Bij de aanslag op het World Trade Center werd dan

ook niet Amerika aangevallen, maar alle waarden die Amerika hoog heeft staan. Gelijkheid, vrijheid en democratie werden bedreigd. Naast Amerika en de normen en waarden werd de gehele westerse wereld geraakt. 'Wat Amerika is aangedaan, is ons allen aangedaan', was de boodschap. Ook de buitenlandse politiek van de regering Bush wordt gegoten in een strijd van het goed tegen het kwaad. Zo behoren de vijandelijke landen tot de As van het Kwaad. Deze bewoordingen hebben een sterke impact.

Tussen de theorie en praktijk van de moraal ontstaat spanning. De foto's van de wantoestanden in de Abu Ghraib-gevangenis tonen geen hoogstaande moraal. Op deze manier lijkt Amerika moreel failliet te gaan. Maar ook in dit geval is de retoriek van de Amerikanen van belang. Bush reageerde op de foto's van de Amerikaanse militairen met de mededeling 'That are not Americans'. De vraag blijft over wat dan wel een Amerikaan is. Het antwoord lijkt te zijn dat een echte Amerikaan zich gedraagt zoals een Amerikaan zich behoort te gedragen.

Geconcludeerd werd dat anti-Amerikanisme geen algehele antipathie is tegen Amerika, maar dat het een algemene kritiek is op het beleid van de Amerikaanse regering. Daarnaast worden anti-Amerikaanse gevoelens verhevigd door de verhouding van de machtigen en de machtelozen. De machtigen zullen altijd kritiek ontvangen.

Esther van der Meer is redactielid van FACTA

De ontwikkeling van he

Soumaya Ben Allouch

Het netwerkhuis van de toekomst: alleen voor nerds? Communicatiewetenschapper Soumaya Ben Allouch (Universiteit Twente) onderzoekt de plannen van elektronicafabrikanten en ICT-bedrijven.

'Het lijkt me best handig om een huis te hebben dat automatisch allerlei dingen voor me kan regelen als ik het druk heb, zoals de verwarming regelen of een maaltijd klaarzetten', aldus Soumaya Ben Allouch (25), communicatie wetenschapper en promovendus aan de Universiteit Twente. Zo'n huis van de toekomst, dat vol met computers zit, is het onderzoeksobject van verschillende elektronicafabrikanten en ICT-bedrijven die daartoe demonstratiewoningen hebben gebouwd. Philips noemt het *HomeLab*, bij Hewlett Packard heet het *Cooltown* en Bill Gates heeft een *Microsoft Home*. Al deze toekomsthuizen maken gebruik van elektronica, computernetwerken en beeldschermen, en de fabrikanten presenteren daarin allerlei toepassingsmogelijkheden om consumenten te interesseren. 'Een mogelijk nadeel is dat de technologie zo veel voor je bepaalt dat je daardoor geen spontane beslissingen meer kan nemen in je eigen huis. Maar voor bepaalde doelgroepen is het misschien wel een uitkomst, bijvoorbeeld voor ouderen, die daardoor langer zelfstandig kunnen wonen', vervolgt de onderzoekster.

Als zulke woningen worden verwezenlijkt, zullen ze tot sociale en politieke veranderingen leiden en daarom heeft Ben Allouch deze netwerkhuisen uitgekozen als onderwerp voor haar promotieonderzoek. Ze vraagt zich daarbij onder andere af wat de beleidsimplicaties zijn van dergelijke 'intelligente' huizen: 'Zoals bij de koelkast die op internet is aangesloten en die de supermarkt mailt als de melk op is. Wat als internet het niet doet? Moet je dan de koelkastfabrikant of de provider bellen? Ik denk dat zulke aspecten doorslaggevend zullen zijn voor de slaagkans van deze technologie.' Interessant vindt ze ook dat bedrijven allerlei nieuwe toepassingen voorspiegelen van ICT voor gebruik in huis. 'Je ziet vaak dat mensen techniek anders gebruiken dan oorspronkelijk de bedoeling was', constateert Ben Allouch. 'Een voorbeeld daarvan is het antwoordapparaat.

et huis van de toekomst

Sue-Yen Tjong Tjin Tai

Dat is bedacht om geen telefoontjes meer te missen, maar wordt nu ook gebruikt om bellers te screenen.'

Ben Allouch maakt gebruik van verschillende onderzoeksmethoden. De eerste fase bestaat uit een inhoudsanalyse van de foto's van en teksten over acht 'intelligente' huizen, waaronder het *Living-Tomorrow*-huis en de huizen van *Orange*, IBM en het Koreaanse *LG*. De eerste resultaten geven aan dat het nog niet duidelijk is waarvoor de afgebeelde personen de nieuwe producten gebruiken. De fabrikanten zijn blijkbaar nog op zoek. Het valt op dat er vooral veel beeldschermen in de huizen staan. Dat wijst er mogelijk op dat het netwerkhuis niet veel meer dan een huis is met *personal computers* in verschillende varianten. Dat de huizen nogal eenzijdig gericht zijn op beeldschermen en computernetwerken, blijkt ook uit het relatief grote aantal mannen in de leeftijd van 29 tot 45 jaar dat wordt afgebeeld. Het duidt er wellicht op dat de huizen vooral voor computerliefhebbers zijn. 'Waarschijnlijk lijken de huizen zo op elkaar, omdat de verschillende bedrijven veel met elkaar samenwerken. Er moeten bepaalde standaarden komen, zodat de verschillende producten onderling op elkaar passen en ieder later zijn deel van de buit kan krijgen', aldus Ben Allouch. Overigens verschillen de Noord-Amerikaanse huizen van de toekomst enigszins van de Europese huizen. 'De belangrijkste concepten in de Europese huizen zijn comfort en gemak. Het lijkt erop dat er in Noord-Amerika meer nadruk is op veiligheid en nutsvoorzieningen, terwijl dat in Europa minder is', licht de onderzoekster toe, die nu ongeveer een kwart van haar promotieonderzoek heeft afgerond.

Het onderzoek bevindt zich op een kruispunt van verschillende disciplines, zoals communicatiewetenschap, sociologie, techniekstudies, filosofie en beleidswetenschap. Dat weerspiegelt zich in de onderzoeksaanpak, want Ben Allouch onderzoekt zowel de toekomstige gebruikers, ontwerpers en de netwerkhuisen en maakt daartoe gebruik van verschillende theorieën. Voor het perspectief van de gebruikers is Roger

Silverstone's domesticatietheorie geschikt. Hij stelt dat nieuwe technologie getemd moet worden door gebruikers voordat ze het accepteren in hun woonomgeving. Dat is bij het netwerkhuis dus eenvoudiger voor computerliefhebbers dan voor andere mensen. De ontwerpers van de netwerkhuisen maken gebruik van de *user-centred design* methode, waarbij ze gebruikersscenario's ontwerpen voor de nieuwe producten. In die scenario's wil Ben Allouch de vooronderstellingen van de ontwerpers over de toekomstige gebruikers identificeren. Zulke vooronderstellingen worden namelijk verwerkt in de producten en hebben daardoor gevolgen hebben voor de gebruikers. 'Dat merk je bijvoorbeeld als je de gordijnen niet zelf dicht kunt doen in zo'n huis van de toekomst', licht ze toe. 'In het najaar van 2004 wil ik ontwerpers interviewen en dan is het ook de bedoeling om de huizen te bekijken en de technologie die erin zit. Ten slotte wil ik in enkele huizen gebruikers observeren die daar producten testen. Helaas is het voor mijn onderzoek niet haalbaar om gebruikers de producten thuis uit te laten proberen', vervolgt Ben Allouch. 'Met mijn onderzoek wil ik een bijdrage leveren aan het ontwikkelingsproces van deze technologie, onder meer door te onderzoeken wat gebruikers ervan vinden en door ontwerpers en gebruikers advies te geven over de implicaties van netwerkhuisen.' Haar onderzoeks aanpak heeft als gevolg dat ze veel tijd moet steken in de organisatie ervan, bijvoorbeeld om de juiste contactpersonen bij de bedrijven te vinden en ze over te halen om deel te nemen aan haar onderzoek. Daarvoor moet ze creatief zijn. 'In één geval heb ik contact gelegd met een hoogleraar elektrotechniek die ook werkt bij een van de elektronicafabrikanten. Hij introduceerde me vervolgens bij de juiste medewerker. En als ontwerpers niet willen meewerken, dan hoop ik ze via e-mail te interviewen. Het kost veel tijd, maar dat hoort nou eenmaal bij sociaal-wetenschappelijk onderzoek: voor mijn waarnemingen kan ik niet, zoals bij natuurkunde, naar een opstelling kijken met een korreltje zand.'

Sue-Yen Tjong Tjin Tai is redacteur van *Facta*.

Nieuws van de Verenigingen

Voor leden van de Nederlandse Sociologische Vereniging (NSV), de Vereniging voor Culturele Antropologie en Sociologie van Niet-Westerse Samenlevingen (VCA/SNWS) en de Sectie Praktijk Politicologie van de Nederlandse Kring voor Wetenschap der Politiek (NKWP) is het Facta-abonnement in 2003 bij het lidmaatschap inbegrepen.

ABV

Antropologische Beroepsvereniging CA/SNWS, secretariaat NVMC, p/a Plantage Muidersgracht 4, 1018 TV Amsterdam, tel. 020 5270657, fax 020 6229430, e-mail: nvmc@siswo.uva.nl

ABV-Studiemiddag

'De (vermeende) vertutting van de antropologie'

Sprekers: André Köbben en Reimar Schefold (beide emeritus hoogleraar Culturele Antropologie)

Discussanten: Francio Guadeloupe (AIO, UvA) en Hilje van der Horst (AIO, Meertens Instituut)

Voorzitter: Jojada Verrips (hoogleraar Culturele Antropologie, UvA)

Datum: 29 oktober 2004

Aanvang: 14.00 u.

Plaats: zaal 5 B 43, Wassenaarseweg 52 (Pieter de la Court-gebouw, achter station Leiden Centraal)

'Ik constateer dat veel antropologen, terwijl de wereld in brand staat, zich bezighouden met de franje des levens. Zij bestuderen folklore, rituele handelingen, feesten, verhalen en legenden, exotica van lang geleden. Begrijp mij goed: de franje van het leven bestaat, is niet onbelangrijk en is volstrekt legitiem als veld van onderzoek. Maar de verhoudingen zijn naar mijn indruk zoek: er zijn te veel antropologen die zich met lieve, te weinig die zich met grimmige onderwerpen bezighouden. Ik verklaar dat als een vorm van escapisme, want grimmige onderwerpen die schreeuwen om aandacht zijn er in overvloed, zeker in de landen van de derde wereld, waar toch nog altijd een ruime meerderheid van antropologen zijn werkterrein vindt. (...) Ik constateer dat te veel antropologen zijn vervallen tot een extreme vorm van relativisme. Dat gaat bij sommige antropologen zover dat zij iedere werkelijkheidswaarde aan antropologisch onderzoek ontzeggen. Je kunt je afvragen waarom ze dat vak - antropologie - dan toch blijven beoefenen.'

Met onder meer deze uitspraken beargumenteerde André Köbben enkele jaren geleden dat de hedendaagse Antropologie aan 'vertutting' lijdt. Reimar Schefold reageerde hierop bij zijn afscheid van de Universiteit Leiden. De Antropologische Beroepsvereniging heeft beide wetenschappers bereid gevonden hun standpunten mondeling toe te lichten en ter discussie te stellen.

Programma:

14.00: Opening

14.10: Presentaties sprekers

14.50: Koffie/thee

15.10: Presentaties discussants

15.30: Discussie

16.00: Borrel (aangeboden door de ABV)

17.00: Sluiting

Belangstellenden worden verzocht zich aanmelden vóór 26 oktober 2004 bij Jan Jansen, e-mail: jansenj@fsw.leidenuniv.nl. Zij krijgen dan elektronische versies van artikelen van Köbben toegestuurd.

Vooraanmelding dringend verzocht in verband met plaatsruimte en borrel.

SECTIE PRAKTIJKPOLITICOLOGIE NKWP

Secretariaat: Marloes Krom, e-mail: marloeskrom@hotmail.com

NSV

Website: <http://www.nsv-sociologie.nl>

secretariaat NVMC, p/a Plantage Muidersgracht 4, 1018 TV Amsterdam, tel. 020 5270657, fax 020 6229430, e-mail: nvmc@siswo.uva.nl

Marktdag sociologie 2004

Op 2 juni 2005 organiseren de Vlaamse Vereniging voor Sociologie (VVS) en de Nederlandse Sociologische Vereniging (NSV) opnieuw de Marktdag Sociologie. Voor deze vijfde editie is Brussel de gaststad, meer bepaald de campus Etterbeek van de Vrije Universiteit Brussel.

De Marktdag Sociologie biedt, zoals intussen bekend, de ruimte voor de presentatie van zo'n 140 papers over uiteenlopende onderwerpen, gegroepeerd in sessies. Daarnaast is er een plenaire lezing en wordt de jaarlijkse Prijs van de VVS uitgereikt. De Marktdag is ook uitdrukkelijk bedoeld als een ontmoetingsmoment voor sociologen en andere sociale wetenschappers.

Wie geïnteresseerd is om zelf een sessie te leiden en/of in te richten, kan nu reeds contact opnemen met het organiserend comité via het e-mailadres marktdag@sociologie.be.

Alle informatie over de Marktdag Sociologie 2005 wordt op de website <http://www.sociologie.be> bekendgemaakt van zodra deze bekend is.

Organisatiecommissie: Jos de Haan, Kurt De Wit, Ignace Glorieux, Maarten Moens, Sven Sanctobin, Frank Stevens en Jessie Vandeweyer

Facta op Internet

<http://www.maatschappijwetenschappen.nl>
met het laatste nieuws!

SISWO/Instituut voor maatschappijwetenschappen
Plantage Muidergracht 4, 1018 TV Amsterdam
tel. 020 5270600, fax 020 6229430
e-mail: siswo@siswo.uva.nl
internet: <http://www.siswo.nl>

What future for social Europe? Speciale aflevering van het Tijdschrift voor Arbeidsvraagstukken

Edited by prof. Paul de Beer, prof. Erik de Gier, and dr. Kees Vos

Europe needs to revise its social policy, says Dutch minister for Social Affairs and Employment Aart Jan de Geus. In order to realise future economic and employment growth labour markets must become more flexible, systems of social protection have to be modernised, more investment in human capital will be necessary. According to his Belgian (former) colleague Frank Vandenbroucke we need a blue print for European social policy: without a vision on tomorrow's social agenda it will not be possible to turn the recent enlargement of the Union into a success.

These statements are to be found in a recent special issue of *Tijdschrift voor Arbeidsvraagstukken*. The issue commemorates the Dutch presidency of the European Union. For this special occasion it is published completely in English. Several experts from all over Europe have contributed to this issue, which is edited by prof. Paul de Beer, prof. Erik de Gier, and dr. Kees Vos. Most of the articles point at a relationship between enlargement and European social policy. Large differences still exist in important areas like social protection, labour law, quality of work, technological and scientific progress, not only between East and West, but sometimes also between North and South Europe. In order to close the gaps we will need better instead of more European co-ordination. Only then we can continue to speak of a sustainable European social model.

Contents of the special issue (vol. 20, 2004 - no. 3)
- Paul de Beer, Erik de Gier, and Kees Vos (editors) - Introduction: The Netherlands' presidency of the European Union, modernising social Europe
- Aart Jan de Geus (Dutch minister for Social Affairs and Employment) - Column: A social Europe, responsive to change
- Kees Goudswaard (University of Leiden) and Bart van Riel (Social and Economic Council) - Social Protection in Europe: do we need more coordination?
- Maroesjka Versantvoort, Marjolein Peters, and Ilse Vossen (ECORYS-NEI, Rotterdam) - International Comparison of Policy Coordination
- Manfred Weiss (Johann Wolfgang Goethe Universität, Frankfurt am Main) - EU Enlargement, Labour Law and Industrial Relations
- Frank Vandenbroucke (Belgian minister for Employment and Pensions) - Column: Today's Success, Tomorrow's Problem?
- Peter Smulders (TNO-Arbeid) - Work in 27 European countries: Testing the North-South Hypothesis
- Koen Breedveld (Social and Cultural Planning Office) and Loek Groot (SISWO/Social Policy Research) - Time over the Life Course: Preferences, Options, and Life Course Policies
- Hubert Krieger (European Foundation, Dublin) and Bertrand Maître (Economic and Social research Institute, Dublin) - Potential East-West Migration after Enlargement
- Willy Buschak (acting director of the European Foundation, Dublin) - Column: Europe of 25 - Facing a New Future
- Mika Naumanen (VTI Technical Research Centre, Finland) - Comparing Technological and Scientific Development
- Kees Vos, Paul de Beer, and Erik de Gier (editors) - Social Cohesion and the European Social Model
Price single issue: € 26.50. To order via: Reed Business Information bv, +31 314 358 358 or <http://www.reedbusiness.nl>

5 oktober

Van inspiratie naar consolidatie: Versterking eerstelijns GGZ, Eindhoven (Evoluon). Contact: e-mail: l.meyers@lhv.nl, onder vermelding van "congres"

Zwarte werk: legaliseren of aanpakken?, Amsterdam (De Burcht, het Vakbondsmuseum, aanvang 20.00 uur). Contact: tel. 020 6241166, e-mail: vakmus@xs4all.nl

7 oktober

Authentiek leren, Simulaties en Gaming. Contact: Stichting SURF, tel.: 030-234 66 00; e-mail: info@surf.nl

Conferentie Interetnische relaties: eenheid in diversiteit of verdeeldheid? - Hedendaagse verschuivingen van grenzen in etnische tolerantie, Leiden. Contact: Stichting Meander, Aisah Manraj en Abdelghafour Ahalli, tel. 0172 495141, meander@stmeander.nl

7-8 oktober

Professionals between People and Policy, Amsterdam (7-10) en Utrecht (8-10). Contact: Voor meer informatie over het inhoudelijke programma: Monique Kremer, e-mail: m.kremer@nizw.nl m.kremer@nizw.nl. Voor informatie over uw aanmelding: NIZW / Cursus- en Congresbureau, tel. 030 2306510, e-mail: congres@nizw.nl congres@nizw.nl

8 oktober

Het Interview - symposium ter gelegenheid van het afscheid van Hans van der Zouwen van de VU, Amsterdam (Auditorium Vrije

Universiteit, 11.00-15.00 uur). Contact: DM.Boven@fsw.vu.nl
NIROV Openingscongres "Van Stad naar Regio", WTC Amsterdam. Contact: Els Otterman, tel.: 070-302 8470, e-mail: otterman@nirov.nl

IIQM thema bijeenkomst "Design en Uitvoering van Kwalitatief Onderzoek naar welzijn, gezondheid, ziekte en zorg II", Julius Centrum te Utrecht. Contact: drs. Betsy van Swieten-Duijfjes, secretaris IIQM-Europe, email: E.vanSwieten@med.uu.nl, Margriet Dekker, tel. (030) 2538426, fax (030) 253 9038, email: M.M.Dekker@med.uu.nl

Debat Organisatiecriminaliteit, Amsterdam (SISWO, 15.00-17.00 uur). Contact: Carolien Bouw, tel. 020 5270638, e-mail: bouw@siswo.uva.nl

8-10 oktober

A Portrait of an Artist 2015: artistic professions & vocational training in Europe (werktitel) gehouden, onder auspiciën van de European Council of Artists (ECA), Amsterdam. Contact: Ingrid Janssen e-mail: i.janssen@boekman.nl

11-12 oktober

Tweedaags congres Interculturalisatie van de ggz: een succes?, KIT Amsterdam. Contact: GGZ Nederland tel.: 030-287 3333, fax: 030-287 4890, e-mail: info@ggz nederland.nl

13 oktober

Leerlingbegeleiding: luxe of noodzaak, Amersfoort. Contact: Liza Waas, Secretariaat Onderwijs FORUM, tel. 030 2974321, e-mail:

I.waas@forum.nl

14 oktober

Tranzo Zorgsalon: Evidence based werken in de zorg, Universiteit van Tilburg. Contact: Emely van den Broek-Scharbaai, e.vdnbroek-scharbaai@uvt.nl, tel. 013 4663628

14-15 oktober

International Seminar Searching for and Researching Isidore Kinsbergen - 19th Century Photography and Drama in the Netherlands Indies, Leiden. Contact: m.rozing@let.leidenuniv.nl, g.a.m.theuns@let.leidenuniv.nl; website: <http://www.iias.nl>

15 oktober

IMES-lezing: Jan Dirk de Jong: "Ga je mee naar de rellen?"

Straatnetwerk en straatcultuur in openbare ordeverstoringen van Marokkaanse jongens uit Amsterdam West; referent: Flip Lindo, Amsterdam (15.00-17.30 uur). Contact: Ilse van Liempt: i.c.vanliempt@uva.nl of Liza Nell: l.m.nell@uva.nl

Geske Dijkstra: Dweilen met de kraan open - de magere resultaten van schuldverlichting in Afrika en Latijns Amerika; referent: Pitou van Dijk, CEDLA, Amsterdam (15.30 uur). Contact: tel. 020 5253498, e-mail: secretariat@cedla.uva.nl

Immigratie en identiteit, Groningen. Contact: Winny Bakker, tel. 050 3636357, e-mail: w.bakker@ppsw.rug.nl

20-21 oktober

Ter gelegenheid van het 125-jarig bestaan organiseert de Stichting St. Anna in samenwerking met de Universiteit Maastricht een tweedaags symposium: Leven doe je samen, Kerkrade. Contact: Esther de Vreede, tel.: 030-2345 864, e-mail: mail@congrespartners.nl

20-27 oktober

WetenWeek 2004. Contact: Drs. Wendy Pouwer, tel.: 020-5210 478, fax : 020-5210 499, e-mail : w.pouwer@weten.nl

22 oktober

11 september: winnaars en verliezers -- van WTC tot Bagdad - Debat tussen Peter Franssen (auteur van het boek '11 september: waarom de kapers vrij spel kregen') en Prof. Luc Reyckers (internationale betrekkingen) over de aanslag van 11 september en de hierop volgende 'oorlog tegen het terrorisme', Hogeschoolplein Leuven, MARIA-THERESIA COLLEGE (MTC), Kleine Aula. Contact: Pieter Dumortier, e-mail: chenge_leuven@hotmail.com, Telefoon 016233358

26 oktober

Individualisering en toch solidair?, Amsterdam (De Burcht, het Vakbondsmuseum, aanvang 19.00 uur). Contact: tel. 020 6241166.

28 oktober

Symposium: Academische vorming en maatschappelijk ondernemen, Enschede (Agora-zaal op de Vrijhof). Contact: Radboudstichting, tel. 073 6579017, e-mail: radboud@radboudstichting.nl

29 oktober

ABV-Studiemiddag "De (Vermeende) vertutting van de Antropologie", Zaal 5B, Pieter de la Court-gebouw, Leiden. Contact: Jan Jansen, e-mail: jansenj@fsw.leidenuniv.nl (Vooraanmelding dringend verzocht)

IMES-lezing: Anja Rudnick: Gender and migration; referent: Marina de Regt, Binnengasthuis, OZ Achterburgwal 237 Amsterdam (15.00-17.30 uur, zaal 2.04). Contact: Ilse van Liempt: i.c.vanliempt@uva.nl or Liza Nell: l.m.nell@uva.nl

1 november

Permanent Access to the Records of Science, Den Haag. Contact: Eva Lejeune, tel. 070 3140294, e-mail: eva.lejeune@knl.nl

2-3 november

Kennisdagen Communicatie 2004 - Kennis delen. Verrijken van de publiekscommunicatie. Zaaïen én oogsten. Kruisbestuiving tussen denkers en doeners. Kijken in elkaars keuken. Uitlokken van

actie en reactie. Plezierig ontmoeten van professionals. Contact: Stichting Weten, tel.: 020- 5210 456; fax: 020-5210 499; e-mail: bureau@weten.nl

3-5 november

The Art of Comparison - 6th Conference ESA Research Network for the Sociology of the Arts, Rotterdam. Contact: Susanne Janssen, Erasmus University Rotterdam: 010-4082443 / esa.art@fhk.eur.nl

3 november

De Europese Grondwet en het Nederlandse opsporings- en vervolgingsbeleid - De consequenties voor Nederland, Sociëteit De Witte, Den Haag. Contact: Studiecentrum Kerckebosch, tel.: 030-698 4222, fax: 030-698 4223, e-mail: studiecentrum@kerckebosch.nl

4 november

Conferentie over de sociaal-fysieke wijkaanpak, Rotterdam. Contact: NIZW, Sociaal Beleid, tel. 030 2306311, e-mail: kennisplein@nizw.nl

5 november

Sharis Coppens: Vivir la Chicha: muziek en cultuur in Peru, CEDLA, Amsterdam (15.30 uur). Contact: tel. 020 5253498, e-mail: secretariat@cedla.uva.nl

12 november

Methodology NOSMO. Contact: www.siswo.uva.nl/netwerken/netwerkgroepen/nosmo.htm

17 november

Slotcongres eerste ronde NWO-onderzoeksprogramma 'Sociale Cohesie: Participatie, Binding en Betrokkenheid', Congrescentrum Engels, Rotterdam (10.00-17.00 uur). Contact: Dr. R. Biezeveld, FSW Erasmus Universiteit Rotterdam, namens NWO-MaGW, tel. 010 4667200, e-mail: biezeveld@fsw.eur.nl

Conferentie 'The Economic History of the Low Countries before 1850', Amsterdam. Contact: Oscar Gelderblom, tel. 020-6685866, e-mail: oscar.gelderblom@let.uu.nl; <http://www.lowcountries.nl/>

25 november

Studiemiddag 'Stedenbouwers en stadshistorici, over bouwblok, straat en rivier', Sweelinckzaal, Drift 21, Utrecht. Jan van den Noort, tel.: 010-436 6014

25 - 26 november

Quality in Labour Market Transitions: A European Challenge - A TLM.NET conference in the framework of the Dutch presidency of the European Union, KNAW Amsterdam. Contact: Nick van den Heuvel, e-mail: heuvel@siswo.uva.nl, phone: +31 20 5270 622/600, fax: +31 20 622 9430, <http://www.siswo.uva.nl/tlm/conference/confcalls.htm>

3 december

Politologisch congres: De wegdeemsterende staat? Contact: Hendrik Vos, Universiteit Gent - Vakgroep Politieke Wetenschappen, Universiteitstraat 8, B-9000 Gent: e-mail: hendrik.vos@UGent.be

6-7 december

Internationale conferentie 'Images of Science' - New Interactions between Science and Society, Amsterdam. Contact: Dr. J.J.G. van der Bruggen, Rathenau Instituut, tel. 070 3421542, info@rathenau.nl; <http://www.imageofscience.com>

2 juni

5de Marktdag Sociologie, Campus Etterbeek van de Vrije Universiteit Brussel. Contact: <http://www.sociologie.be/marktdag>

Bijeenkomsten in binnen- en buitenland zijn te vinden in de agenda op <http://www.maatschappijwetenschappen.nl>